תנ״ך · אחרונים · מלבי״ם · נביאים

מלבי"ם על הושע

רבי מאיר ליבוש ב"ר יחיאל מיכל [מלבי"ם] וייזר

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מלבי"ם על הושע

רבי מאיר ליבוש ב"ר יחיאל מיכל [מלבי"ם] וייזר

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מלבים-על-הושע/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 7
פסוק א 7
פסוק ב 7
פסוק ג 8
פסוק ד 9
פסוק ה 9
פסוק ו 9
פסוק ז 10
פסוק ח 10
פסוק ט 10
פרק ב 10
פסוק א 10
פסוק ב 11
פסוק ג 11
פסוק ד 11
פסוק ה 12
פסוק ו 12
פסוק ז 12
פסוק ח 13
פסוק ט 13
פסוק י 14
פסוק יא 14
פסוק יב 14
פסוק יג 15
פסוק יד 15
פסוק טו 15
פסוק טז 16
פסוק יז 16
פסוק יח 16
פסוק יט 17
פסוק כ 17
פסוק כא 17
פסוק כב 18
פסוק כג 18
פסוק כד 19
פסוק כה 19
פרק ג 19
פסוק א 19
פסוק ב 20
פסוק ג 21
פסוק ד 21
פסוק ה 21
פרק ד 22
פסוק א 22
פסוק ב 22
פסוק ג 22
פסוק ה 23
פסוק ו 23
פסוק ז 23
פסוק ח 23
פסוק ט 24
פסוק י 24
פסוק יב 24
פסוק יג 24
פסוק יד 25
פסוק טו 25
פסוק טז 25
פסוק יז 26
פסוק יח 26
פסוק יט 26
פרק ה 26
פסוק א 26

פסוק ב 27
פסוק ג 27
פסוק ד 27
פסוק ה 27
פסוק ו 28
פסוק ז 28
פסוק ח 28
פסוק ט 28
פסוק י 29
פסוק יא 29
פסוק יב 29
פסוק יג 29
פסוק יד 30
פסוק טו 30
פרק ו 31
פסוק א 31
פסוק ב 31
פסוק ג 31
פסוק ד 31
פסוק ה 32
פסוק ז 33
פסוק ט 33
פסוק י 34
פסוק יא 34
פרק ז 34
פסוק א 34
פסוק ב 34
פסוק ג 35
פסוק ד 35
פסוק ה 36
פסוק ו 36
פסוק ז 36
פסוק ח 36
פסוק ט 37
פסוק י 37
פסוק יא 37
פסוק יב 37
פסוק יג 38
פסוק יד 38
פסוק טו 38
פסוק טז 38
פרק ח 39
פסוק א 39
פסוק ב 39
פסוק ג 39
פסוק ד 39
פסוק ה 40
פסוק ו 40
פסוק ז 40
פסוק ח 41
פסוק ט 41
פסוק י 41
פסוק יא 41
פסוק יב 41
פסוק יג 42
פסוק יד 42
פרק ט 42
פסוק א 42
פסוק ב 43
פסוק ג 43
פסוק ד 43
פסוק ה 43
פסוק ו 43
פסוק ז 44

פסוק ח 44
פסוק ט 44
פסוק י 44
פסוק יא 45
פסוק יב 45
פסוק יג 45
פסוק יד 46
פסוק טו 46
פסוק טז 46
פסוק יז 46
פרק י 46
פסוק א 46
פסוק ב 47
פסוק ג 47
פסוק ד 47
פסוק ה 48
פסוק ו 48
פסוק ז 48
פסוק ח 48
פסוק ט 49
פסוק י 49
פסוק יא 49
פסוק יב 50
פסוק יג 50
פסוק יד 50
פסוק טו 51
פרק יא 51
פסוק א 51
פסוק ב 51
פסוק ג 51
פסוק ד 52
פסוק ה 52
פסוק ו 52
פסוק ז 52
פסוק ח 53
פסוק ט 53
פסוק י 54
פסוק יא 54
פרק יב 54
פסוק א 54
פסוק ב 55
פסוק ג 55
פסוק ד 55
פסוק ו 56
פסוק ז 56
פסוק ח 56
פסוק ט 57
פסוק י 57
פסוק יא 57
פסוק יב 57
פסוק יג 57
פסוק יד 58
פסוק טו 58
פרק יג 59
פסוק א 59
פסוק ב 59
פסוק ג 59
פסוק ד 60
פסוק ה 60
פסוק ו 60
פסוק ז 60
פסוק ח 60
פסוק ט 60
פסוק י 61

פסוק יא 61
פסוק יב 61
פסוק יג 61
פסוק יד 62
פסוק טו 63
פרק יד 63
פסוק א 63
פסוק ב 63
פסוק ג 64
פסוק ד 64
פסוק ה 64
פסוק ו 65
פסוק ז 65
פסוק ח 65
פסוק ט 66
פסוק י 66

פרק א

פסוק א

דבר ה' אשר היה אל הושע וכו' **ובימי ירבעם בן יואש**, כבר בארתי בפי' מלכים (ב' ט"ו) שמעת שכבש יואש את אמציה מלך יהודה היו מלכי יהודה נכנעים תחת מלכי ישראל ונקרא המלוכה ע"ש מלכי ישראל, וזה נמשך עד כ"ד שנים למלכות עוזיה שהוא כ"ז לירבעם בן יואש שאז התחזק עוזיה ומלך מלכות שלמה בפ"ע בלתי נכנע תחת ירבעם, ובזה תבין מה שבנבואת הושע ובנבואת עמוס נזכר שנבאו בימי ירבעם, שמלבד שלא מצאנו שיזכיר אצל שום נביא רק מלכי יהודה שנבא ביניהם, יפלא אם רצה להזכיר גם מלכי ישראל שהיו בימים ההם מדוע לא הזכיר רק ירבעם והלא בימים ההמה מלכו בישראל גם זכריה בן ירבעם ומנחם ופקח?. אולם מ"ש בימי ירבעם היינו טרם התחזק עוזיה למלוך מלכות בפ"ע שאז נקרא המלכות כולה ע"ש ירבעם, ומ"ש בימי עוזיה היינו אחר כ"ד למלכותו, שמאז נקרא המלכות ע"ש עוזיה, ואחר שהתחזקות עוזיה היה קרוב לפני הרעש (כמו שבארתי במלכים שם) לכן גם עמוס שנתנבא שנתים לפני הרעש התנבא כערך שנה בימי ירבעם, והושע שכתוב בו סתם שנתנבא בימי ירבעם דהיינו בעת שמלך ירבעם מלכות כללי גם על יהודה, מסתמא היה זה כמה שנים קודם, ובנבואת ישעיה שלא נזכר רק שהתנבא בימי עוזיה יותם וכו' ולא נזכר ירבעם מבואר (שאף אם נאמר שמ"ש בשנת מות המלך עוזיה (שם ו') היה בעת שנצטרע) שאז כבר היה עוזיה מולך בפ"ע, ולכן לא הזכיר שנבא בימי ירבעם, ובזה תראה איך צדקו חז"ל במ"ש שהושע נבא תחלה לארבעה נביאים שהיו בימיו, אף אם לא נפרש שמ"ש תחלת דבר ה' בהושע פירושו תחלה לארבעה נביאים שהיו בימיו:

פסוק ב

תחלת דבר ה' בהושע, דיבור שאחריו ב' בא על רוה"ק שדובר בהנביא לצרכו לא לצורך שליחות לכללות העם, וגם בא על דבור של תלונה ותרעומת, ומזה הוציאו חז"ל שהיה תחלת דבור של רוה"ק אל הושע שהתוכח עמו איזה ויכוח ושהיה הדבור הזה ענין של תרעומת ור"ל שתחלת דבר ה' והתוכח עם הושע והתרעם עליו, ומן הויכוח הזה נסתבב שה' אמר אל הושע לך קח לך אשת זנונים, ומסתמא היה הויכוח מתיחס אל הציוי שבא אחריו, ודרשו שה' אמר להושע שישראל חטאו והושע השיב לו החליפם באומה אחרת, וה' אמר שא"א לו להחליפם כי הם בניו, וע"כ צוה לו לקחת אשה זונה ואח"כ כשילדה לו בנים צוה לו לגרשה והושע אמר איך אפשר לי לגרשה הלא יש לי ממנה בנים ומזה

ברר לו ה' שכן אא"ל לגרש את ישראל, וחזר הושע וברכם, וזה היה התשובה על הויכוח שה' אמר לו שישראל חטאו, היינו שרצה שילך בשליחות להוכיחם ולהחזירם למוטב שזה מוטל על הנביאים כמ"ש אח"כ ריבו באמכם ריבו, והושע לא רצה לילך בשליחות לנבאות ולהוכיח, וא"ל שלא ישתדל להחזירם למוטב כי אחר שזנו אל אלהי נכר ראוי שינהג עמהם כעם אשר זונה שישלחה הבעל מבית ולא ישוב אליה עוד, וא"ל ה' א"כ אחר שאתה אינך רוצה להוכיחם ולהחזירם למוטב ואני איני רוצה לגרשם אחר שיש לי מהם גם בנים צדיקים היה אתה כמוני **וקח לך אשת זנונים** ר"ל אשה מפורסמת בזנות, **וילדי זנונים** היינו שיש לה ילדים שילדה בזנות מכבר שזה העדות שהיא זונה, כמ"ש זנתה תמר כלתך וגם הנה הרה לזנונים, או כפי' קצת מפ' שהבנים שתוליד ממך יהיו בספק זנות, **כי זנה תזנה הארץ מאחרי ה'** א"כ הכנסיה היא אשת זנונים לע"ז, וילדיה אשר תוליד נולדים בזנות במחשבת מינות וע"ז כאבותם, ובכל זה אני מחזיק אותה כאשתי וכן תעשה אתה. והנה המפ' נתקשה להם הענין איך צוה ה' להנביא לקחת אשת זנונים? וע"כ יאמר הראב"ע שזה היה רק במראה הנבואה, והת"י יפרשו בדרך משל ואין מזה הכרח. כי הושע לא היה כהן וזונה אינה אסורה לישראל. והלא מצאנו שצוה ה' להנביא גם דברים שלא יאותו כפי חקי התורה והיה הוראת שעה, כמו שצוה ליחזקאל לגלח בתער פאת ראשו וזקנו, ואליהו הקריב בשעת איסור הבמות:

פסוק ג

וילך ויקח את גומר בת דבלים, פי' חז"ל שנקראת כן על שהכל גומרים בה ודשים בה כדבלה, ר"ל כי בני ישראל נמשלו כתאנים, כמ"ש (ירמיהו כ"ד:א') הראני ה' והנה שני דודאי תאנים, והתאנה מתקלקלת תיכף אחר גמרה, אם לא כשמיבשין אותה ועושים ממנה דבלה שאז תתקים, ואבותיהם היו דומים כדבלה שנצטמקה בשמש לבל תתקלקל, והיא היתה כגומר היינו תאנה נגמרת שלא נתיבשה שמתקלקלת, **ותהר ותלד לו בן**, הבן הראשון היה עדיין מיוחד לו שנולד ממנו וע"כ לא קראו בשם שמורה על שנאתו אותו רק בשם יזרעאל, כי הדורות הקודמים הגם שזנו בחטאת ירבעם היו עדיין עובדים ה' בשיתוף והיו עדיין מיוחסים לה' ומצייר בבן הזה כל הדורות שהיו מימי יהוא עד סוף מלכות בני יהוא, שהאשה היתה אשת זנונים ובכ"ז הבנים היו עדיין מיוחסים לה', כי הגם שיהוא לא סר מחטאת ירבעם, בטל עבודת הבעל והאמינו בה', והעגלים היו להם כעין שיתוף או כאמצעים להורדת הרוחניות והשפע:

פסוק ד

קרא שמו יזרעאל, ובאר הטעם **כי עוד מעט** בימים מועטים, **ופקדתי את דמי יזרעאל על בית יהוא**, ר"ל העונשו הנקמה שעשיתי בחלקת יזרעאל בבית אחאב על שעבד ע"ז והעונש הזה נקרא בשם דמי יזרעאל, אפקוד את העונש הזה גם על בית יהוא שעבדו ג"כ ע"ז **והשבתי ממלכות בית ישראל** היינו מלכות בית יהוא שכבר היתה ממלכה קבועה כי נמשכה ארבע דורות, והוא השיב את גבול ישראל למקומו כמ"ש (מ"ב יד) אשבית הממלכה הזאת ע"י שנהרג זכריה בן ירבעם:

פסוק ה

והיה ביום ההוא, ביום הפקודה, **ושברתי את קשת ישראל בעמק יזרעאל**, יל"פ שהכוונה על מלכות יהוא בכלל שתפס אותה ע"י הקשת שנצח בעמק יזרעאל ששם מלא יהוא את ידו בקשת ויך את יהורם ועי"ז תפס את המלוכה (כמ"ש מלכים ב ט':כ"ד) ואשבור כח הקשת הזה, וגם י"ל שיכוין על הקשת שנתן אלישע ליואש מלך ישראל לירות בו חצים שיהיה חץ תשועה לנצח את ארם, וע"י הקשת הזה נצח ארם והתגבר במלכותו ולכן מציין תוקף בית יהוא בקשת הזה, אשבור אותו על ידי המשפט המיוחס לעמק יזרעאל ששם קבע לעשות משפט בעובדי ע"ז:

פסוק ו

ותהר עוד ותלד בת, בזה מציין המלכים שקמו אחרי שנשבתה מלכות יהוא שהם היו מלכים חלשים שע"ז מורה ציור הבת ובזה לא אמר ותלד לו בת כי אז כבר התחילה לזנות עם אנשים אחרים והיה לו ספק אם הבת נולדה לו, ובנמשל שבדורות הללו נתמעטו הצדיקים יותר וכולם הרעו מעשיהם לזנות אחרי ע"ז **ויאמר לו קרא שמה לא רחמה** והשם הזה יורה **כי לא אוסיף עוד ארחם את בית ישראל** על ידי **כי נשא אשא להם** ואמחול להם עונותיהם ר"ל הגם שבימי ירבעם בן יואש רחם ה' עליה ונשא את עונם והושיע להם, כמ"ש (מלכים ב י"ד:כ"ו) כי ראה ה' את עני ישראל וכו' ולא דבר ה' למחות את שם ישראל ויושיעם ביד ירבעם בן יואש, עתה לא יוסף לרחם עליהם ולישא להם, כי יגלם בגולה, והנה בשם לא רוחמה כבר הראה הנביא שנאה על בתו ועל אשתו, אבל בכל זאת לא קראה עדיין בשם לא עמי שמורה שסר הקשר שבינו וביניהם לגמרי, כי הגם שלא ירחם את עשרת השבטים עדיין הם עמו ע"י שעוד נשארו יהודה ובנימין והשבטים הנלוים אליהם ועז"א.

פסוק ז

ואת בית יהודה ארחם והושעתים בה' כי חזקיה ועמו נושעו בה' ונצולו מידי סנחריב ע"י נס, **ולא אושיעם בקשת** וכו' כי יצא מלאך ה' ויך במחנה אשור ומצד זה הם עדיין עמי והאם היא אשתי:

פסוק ח

ותגמול את לא רחמה, הילד השלישי לא ילדה תיכף בימי מניקתה כמו שילדה את השני רק אחר שגמלה את לא רוחמה אז נתעברה מן הילד השלישי, כי הילד השלישי שנקרא לא עמי מציין חורבן יהודה וגלותם וזה לא היה תיכף כי נתארך ימים רבים, **ותהר ותלד בן** כי מלכות יהודה היתה מלכות חזקה בימי חזקיה ויאשיה וע"כ מציירו בבן זכר:

פסוק ט

ויאמר קרא שמו לא עמי, אז צוה אותו שיקרא אותו בשם שמורה שאינו בנו כלל וממילא אין האם אשתו, שאם יאמר האב לבנו לא עמי אתה נפסק גם הקשר שי"ל עם אשתו אחר שילדה לזנונים ובאר לו הטעם **כי אתם לא עמי ואנכי לא אהיה לכם** לאב ולאיש ולבעל, ועז"א שצוה להושע לגרש את אשתו, שע"ז מורה שם לא עמי, ואז כן יעשה ה' ג"כ לגרש את ישראל ולהחליפם באומה אחרת:

פרק ב

פסוק א

והיה (תשובת הושע) דבר זה הורע בעיני הושע לגרש את אשתו ואת בניו, ולכן חזר מדבריו הקודמים והתחיל ללמד זכות על ישראל, אמר אל השם איך תרצה לשלח את אם הכנסיה ואת בניה, הלא לעתיד **יהיה מספר בני ישראל כחול הים אשר לא ימד ולא יספר**, ר"ל שהחול הגם שי"ל מספר, כי כבר התבאר שמציאת דברים רבים בלתי בעל תכלית בפעל הוא דבר נמנע (כמ"ש במו"נ ח"ב), בכ"ז הגם שי"ל מספר אין אדם יכול לספרו מפני ריבויו ודקותו, והגם שאפשר למדדו במדה גם זה א"א לעשותו כי רב החול נסתר במצולות ים ובתהומות הארץ שא"א לאדם להגיע שמה, כן לא יהיה אפשר לספר את ישראל, אם מצד ריבוים אם מצד שיהיו מפוזרים ונסתרים באפסי ארץ עד שרבים מהשבטים חשובים כאובדים כי אין יודע מקומם כחול הטמון במעמקי ימים, ואז **יהיה במקום אשר** צוה ה' עתה **שיאמר להם לא עמי אתם** דהיינו במקום שהדיחם בגלות והסתיר פניו מהם, אז **יאמר להם** שהם **בני אל חי** שאז יכירו כולם כי אביהם חי ומשגיח

על בניו בהשגחה מיוחדת מופלאת שעי"ז יתקיימו משך זמן הגלות, ונודע בגוים זרעם כי הם זרע ברך ה':

פסוק ב

ונקבצו, ואח"כ באחרית הימים יתקבצו המפוזרים בין **בני יהודה** שגלו בחורבן בית ראשון ע"י נבוכדנצר שלא שבו כולם בימי עזרא, ובין **בני ישראל** שהם עשרת השבטים שגלו ע"י מלך אשור, כולם יתקבצו ממקומות פזוריהם ויהיו **יחדו** לעם אחד, וגם **ישימו להם ראש אחד** שהוא משיח בן יוסף שהוא יהיה לראש עליהם תחלה (כמ"ש ביחזקאל ס' ל"ז), **ועלו מן הארץ** יעלו מכלל כדור הארץ שהם נפוצים בו לא"י, **כי גדול יום יזרעאל** שאז שם הבן הראשון שנקרא יזרעאל להורות על משפט ה' בם יתקיים באופן אחר כמ"ש (בפסוק כ"ה) וזרעתיה לי בארץ, שיקרא בשם יזרעאל מענין זריעה, שהגלות יהיה דומה כזורע גרעיני תבואה בעומק האדמה ונדמה לו שהגרעינים נרקבו ונבלה ואח"כ יציצו ויצמחו ויוציאו פרי תבואה כפלי כפלים, כן יציצו מן הגולים שנזרעו בארצות שבים עם רב כחול הים אשר לא יספר עם הגרים הנלוים עליהם כמ"ש חז"ל, ויום יזרעאל היינו יום שתתגלה הזריעה הזאת שזרע אלהים בארץ וישא אלומותיו, יום זה יהיה גדול מאד מצד הנסים והגדולות שיעשה ה' ביום ההוא לעיני כל הגוים:

פסוק ג

אמרו, ר"ל אחר שיהיה מספר בני ישראל כחול הים וכו' א"כ אני מצוה אל הבנים ואל הבת **שתאמרו לאחיכם** (שרצו לקראו בשם לא עמי) שהם **עמי**, **ולאחותיכם** (שרצו לקראה בשם לא רוחמה) שהיא **רוחמה**, אחרי שלעתיד יהיו עם ה' וה' ירחמם ובזה טען נגד ה' שרצה שישלח את אשתו ויקראו לבניו לא רוחמה ולא עמי, ומבקש שכן ה' יאמר להם עמי אתם, ע"ש העתיד:

פסוק ד

ריבו, (תשובת השם), א"כ אתם הבנים **ריבו באמכם** ותוכיחו אותה על זנותה, כי כל זמן **שהיא לא אשתי** והיא זונה מאחרי, הלא **אנכי לא אישה** ואין הבנים בני, ומוטל עליכם הבנים לריב עם אמכם שתטיב את דרכה, וזה תשובה אל הושע שא"כ מוטל על הנביאים, והושע מכללם, לריב עם האם דהיינו הכנסיה ולהוכיח אותה ולהחזירה למוטב **ותסר**, ריבו אתה **שתסר זנוניה מפניה** הוא הע"ז שעובדת בפרהסיא עד שעניני הזנות נראים על פניה, **ונאפופיה מבין שדיה** היא תאות הנאוף עצמו המוסתרים בין שדיה, שהם יצרא דע"ז ויצרא דעריות:

פסוק ה

פן, שאם לא תסר זנוניה מפניה, אז אם היא לא אשתי אנכי לא אישה כנ"ל, וא"כ **אפשיטנה ערומה** ואקח מאתה את הבגדים שנתתי לה. והנה הנביא צייר מעמד העם בעת שבחרם ה' במצרים, כילדה עזובה שהשליכוה אבותיה ערומה מתבוססת בדמיה אל המדבר, וה' עבר עליה ורחץ אותה מדמיה והלביש אותה בגדים ולקחה לו לאשה והכניסה עיר מושב וארץ זבת חלב ודבש, כמ"ש (יחזקאל ט"ז) ביום הולדת אותך לא כרת שרך וכו' ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך וכו' ואת ערום ועריה, ואפרוש כנפי עליך ואכסך ואלבישך רקמה וכו' ועפ"ז יאמר שאחר שע"י זנותה יבוטלו הנשואין א"כ **אפשיטנה ערומה** כמו שהיתה ערום ועריה ויותר מזה כי **והצגתיה כיום הולדה** שהיתה מתבוססת בדמיה וגם **ושמתיה כארץ מדבר** וציה עד **שתמות בצמא**, ר"ל שאחזיר אותה אל גלות העמים שזה משל המדבר, ושם תתבוסס בדמי הרוגים ואקח מאתה הבגדים שנתתי לה שהוא השראת השכינה וההשגחה וכל כלי תפארתה:

פסוק ו

ואת בניה, ועי"כ **לא ארחם** גם על בניה, ובנמשל שלא אחוס גם על הצדיקים שביניהם שאחר שכלל הכנסיה זנו מאחרי, העולם נדון אחר רובו, והם ג"כ בני זנונים:

פסוק ז

כי זנתה אמם, ולכן בניה הם בני זנונים, והגם שי"ל שרוב בעילות אחר הבעל וגם אם האם זנתה הבנים כשרים, אבל הלא **הובישה הורתם** שהיא הובישה את ההריון של הבנים עד שהם ספק ממזרים, **כי אמרה אלכה אחרי מאהבי נותני לחמי ומימי**, כי מה שרוב בעילות אחרי הבעל הוא דוקא אם היא זונה בצנעה, ואם היא עדיין תחת רשות בעלה ונזונית על שולחנו שאז הוא העקר ורוב הבעילות הם ממנו, אבל היא כבר נפרדה מן הבעל, הן מצד שהיא מפרסמת את זנותה ואמרה בפרסום אלכה אחרי מאהבי, ויוצאת מרשותו לרשות הזונים, הן מצד שלפי דבריה אינה נזונית עוד משל בעלה רק מקבלת מזונותיה מן הזונים והם נותנים **לחמי ומימי**, וכן המלבושים, הם נותנים **צמרי ופשתי** שתטוה לה בגדים, וכן יתר צרכיה **שמן** לסוך, **ומשקים** להתענג כמו יין וחלב, וממילא רוב בעילותיה הם מן הזונים ובניה בני זנונים, והנמשל שהכנסיה נפרדה מה' לגמרי ועובדת ע"ז בפרהסיא, וחושבת שכל שפעה והצלחתה באים מצד מערכת הכוכבים והמזלות ושה' לא ייטיב ולא ירע ואין תועלת מעבודתו כלל, ובזה נהיה ככל משפחות האדמה לשרת עץ ואבן, ולכן לא ירחם ה' גם על הטובים וישליך את כולם מעל פניו:

פסוק ח

לכן הנני שך את דרכך בסירים מספר ההשתדלות שיעשה ה' להשיבה אליו כמשל ההשתדלות שיעשה הבעל אל האשה המנאפת תחתיו, שיש לה דרך גדול קבוע שבו תצא כל יום מביתו ללכת אל המנאפים ושך את הדרך בסירים בל תוכל ללכת בו, ועדיין יש לה מקום לדבר עם הנואפים אחורי הגדר במקום שהגדר פרוץ, ועז"א **וגדרתי את גדרה**, ועדיין יש לה נתיבות צרות מיוחדות שתצא אליהם בנתיבות האלה, אמר שיקלקל אותן הנתיבות באופן **שנתיבותיה לא תמצא** עוד ובזה יכלא אותה להפרידה מן הזונים עמה, ובנמשל שישנה סדרי המערכת ומשטריהם ויגדור בגדר סביב בל יוכלו להשפיע עליה טוב והצלחה ויקלקל כל המעשים והסגולות והטלמסאות שתעשה להריק את שפעם וברכתם, וגם שישית איבה בינה ובין העמים שכניה שבטחה בם שיבואו לעזר לה ושלמדה מעשיהם וכרתה עמהם ברית, ויגדור בעדה שלא תוכל לצאת אליהם ולהתחבר עמהם ולהתערב בם:

פסוק ט

ורדפה, וחוץ מזה שיעכב בעדה שלא תוכל לצאת, יסבב הדבר שגם מאהביה יתרחקו ממנה, באופן שתחלה **תרדוף אותם ולא תשיגם** כי יברחו ממנה, ואח"כ יתעלמו מעיניה לגמרי עד שכאשר **תבקש אותם לא תמצאם**, ובנמשל שגם הצלחת הטבע והמערכה תתרחק מאתה עד שתתעלם מעיניה ולא תדע מקומם איה, וכן העזר והברית שהיה לה עם העמים סביבה יסור מאתה, **ואמרה אלכה ואשובה אל אישי הראשון כי טוב לי אז מעתה**, אמנם הגם שילחצנה ההכרח לשוב אלי בכל זאת לא תכיר חטאתה, רק תדמה כזונה הנ"ל שגם אחר שיתרחקו מאהביה ממנה והיא תרדף אותם ולא תמצאם עוד עד שלבסוף תהיה מוכרחת לשוב לבית בעלה לא תתחרט על מעשיה וזנותיה, כי בהפך תתאונן על מה שהיא מוכרחת לשוב לבית בעלה, ותאמר בפירוש שמה שאלכה ואשובה אל אישי הראשון אינו מפני שאני מתחרטת על מה שיצאתי מביתו לבית הזונים, ומפני שטוב לי יותר בבית אישי מבבית הזונים, כי בהפך בבית הזונים היה טוב לי יותר מבבית אישי, רק מפני **כי טוב לי אז מעתה** שמן המעמד שאני בו עתה שהזונים עזבו אותי ואין לי עתה עוזר ותומך מן המעמד הזה היה טוב לי אז בבית בעלי, הגם שאינו טוב מן המעמד שהייתי בו בעת שהייתי בבית מאהבי נותני לחמי ומימי, שהיה טוב לי יותר מבבית בעלי. והנמשל שגם אחר שסר הצלחתה ומצאוה רעות רבות וצרות והיא מוכרחת לשוב בתשובה, חשבה שזה בא מפני שהמערכה והמזל מתנגד לה ועומד לנגדה במערכה רעה, ואחר שעשתה כל התחבולות ועבודת נכר לרדף את מאהביה

ולהשיב שפע המערכת אליה לטוב ולא הועיל לה ומוכרחת לשוב אל ה' ולחסות בצל ההשגחה, תאמר שהחסות בצל ההשגחה היא רק טוב נגד המעמד של עתה שהמערכה תתנגד לה לנגד לא לנגד הזמן שהמערכה תשקיף עליה בעין טובה שאז מוכנת לשוב אל מאהביה ולעבוד עבודת נכר:

פסוק י

והיא לא ידעה זה בא מסבת שלא ידעה שגם בתחלה שעבדה ע"ז והיה לה כל טוב, לא היה זה ע"י מאהביה ושפע הכוכבים, רק **כי אנכי נתתי לה הדגן והתירוש והיצהר**, ור"ל שזה האות שגם עתה עדן היא מאמנת בע"ז וחושבת שהטוב שהיה לה תחלה היה מן שפע הכוכבים וע"ז, ואינה יודעת שישראל אין עומדין תחת המערכה, וכל השפע שהיה לה היא השגחיית שה' נתן לה הדגן והתירוש רק הם כפרו בטובת ה', עד שעת שהרבה להיטיב עמה בהשגחתו עד **שכסף הרביתי לה וזהב עשו לבעל** מכספי ומזהבי שנתתי לה לא שהבעל נתן לה מאומה, באופן שהטוב שהיה לה עד עתה היה השגחיי והרע שמגיע לה עתה הוא בעבור שסר ממנה ההשגחה על כן כלאה הארץ את יבולה והשמים נעצרו:

פסוק יא

לכן אשוב, אמר ה' שלכן יעשה עמם מעשים שעל ידם יכירו שחובתם ורעתם אינם מצד המערכת רק ע"י ההשגחה, כי עד עתה שעצר את השמים מהוריד מטר חשבו שזה בא מפאת הטבע והמערכה ולא ה' פעל כל זאת, לכן יעשה בהפך שיתן מטר על הארץ והארץ תתן את יבולה עד שיראו שכפי הטבע והמערכה הם מוכנים לקבל טוב וברכה ושיהיה בר ולחם בארץ רק בעת גמר הדגן והתירוש ישוב ה' ויקח אותו מאתם, וז"ש **לכן אשוב ולקחתי דגני בעתו**, הדגן שהיה נגמר בעת קציר אשוב ואקח אותו בחזרה ובזה ידעו שהיא רעה השגחיית, וכן **והצלתי צמרי ופשתי** אשר כבר נגמרו, והם כבר מוכנים **לכסות את ערותה** אציל אותם ואקחם מידה, ואז תראה שהגם שמאהביה שהם כוכבי המערכת וסדרי הטבע הם בעזרתה להיטיב לה, בכ"ז לא יוכלו להועיל לה ולהציל אותה מיד ה', וז"ש

פסוק יב

ועתה אגלה את נבלותה לעיני מאהביה, שהגם שמאהביה שהם סדרי המערכת עומדים אצלה ועיניהם עליה לטובה, בכל זה אפשיט את בגדיה ואגלה את נבלותה, **ואיש לא יצילנה מידי** ובזה תבין כי אין להם שום כח נגד ה', ולא לבד שאין בכחם לתת מאומה מבלי רצון ה' כי גם לא יוכלו להועיל שיתקיים בידה הטוב אשר כבר השיגה ידה:

פסוק יג

והשבתי, זאת שנית, **שאשבית כל משושה** שהם ימי **החגים והחדשים שלה** שאז חגגה לעבודת נכר בחשבה שעתים האלה הם ימי הצלחה וימים שהכוכבים ישפיעו טוב וברכה, אשבית את הימים האלה כי יתהפכו לימי צרה ואפלה, ומזה תכיר שאין טובה ואשרה תלוי בידי המערכת רק בידי ה' המחליף את הזמנים ומסדר את הכוכבים במשמרותיהם כרצונו:

פסוק יד

והשמותי גפנה ותאנתה. זאת שלישית שלא לבד שימנע את תבואת הארץ, כי גם ישומם את הארץ בעצמה ואת העצים המובחרים נושאי פרי שהם הגפן והתאנה, **יען אשר אמרה אתנה המה לי אשר נתנו לי מאהבי**, באשר היא תייחס גם ירושת הארץ אל הבעלים כזונה אשר תעיז פניה לאמר על הנדוניא שנתן לה בעלה שהיא אתנן שקבלה מאוהביה, ולכן אשומם העצים נושאי פרי **ושמתים ליער** שמתקבצים בו חיות השדה והם יאכלו פרים, והנמשל שיתאספו שם אומות פראיים שהושיב שם סנחריב והם יאכלו פרי גפנם ותאנתם. והנמשל מכל זה, שאחר שאמרה אלכה ואשובה אל אישי הראשון שהוא בעת שהתחילו לשוב קצת בימי הושע בן אלה שבטל את השומרים שהושיבו מלכי ישראל לבל יעלו לרגל, ראה ה' שאין תשובתם שלימה ולבם עדיין נוטה אל הע"ז, רק שחשבו שהמזל מתנגד להם לכן הביא עליהם את מלך אשור והחריב את ארצם כפעם בפעם וזרים ירשו אותם:

פסוק טו

ופקדתי אמר שלבסוף ראה שכל התחבולות שעשה כדי שתכיר שהרעה הבא עליה הוא עונש השגחיי כ"ז לא הועיל מאומה, כי ראיתי שבעת **שפקדתי עליה את ימי הבעלים אשר תקטיר לחם** להעניש אותם עליהם, לא שבה עי"כ אלי, רק **ותעד נזמה וחליתה ותלך אחרי מאהביה**. היתה דומה כזונה אשר פשט בעלה מעליה את כל בגדיה ולקח את כל תכשיטיה כדי שלא תלך אחרי הזונים ולא נשאר לה רק נזם וחלי אחד, ותעד תכשיט הזנם והחלי שנשאר לה כדי ללכת אחרי מאהביה, כן גם בעת שהענישם ה' בימי הושע בן אלה ומלך אשור לקח כל אשר להם לא שבו אל ה' רק שלחו אל סוא מלך מצרים והתמידו בעבודת ע"א **ואותי שכחה**. שעי"כ לא שבה עד ה' המכה אותה רק בקשה עזר מעמים וישועה מעבודת אלהי נכר:

פסוק טז

לכן הנני מפתיה והולכתיה המדבר, מדמה אותה כמשל הזונה שראה בעלה שכל התחבולות שעשה להפרידה מן הזונים אין מועילים, יפתה אותה להוציא אותה מן היישוב ששם נמצאו הזונים אחריה אל המדבר ששם לא תמצא איש לזנות עמו ותתיחד עם בעלה לבד, ושם **אדבר אל לבה** להשיבה לאהבתי, וכיון בזה אל מ"ש ביחזקאל (כ' ל"ה) והבאתי אתכם אל מדבר העמים ונשפטתי אתכם שם פנים אל פנים, שהם הגליות שיגלו לבין העמים, שהגם שיהיו בין העמים יהיו דומה כאילו הם במדבר שממה, כי העמים יתרחקו מהם, ויהיו רעבים גם צמאים מוקפים מנחשים ועקרבים העוקצים אותם, ושם אמר והבאתי אתכם במסורת הברית וכו' שז"ש שיוליך אותם אל המדבר ששם יהיו תחת השגחת ה', ושם ידבר אל לבם שישובו אליו:

פסוק יז

ונתתי לה את כרמיה משם, הכרמים שלקח מהם כמ"ש והשמותי גפנה ותאנתה יתן להם משם, תפס המשל ששם ישוב הבעל לאהוב את אשתו בהיותה באמנה אתו ויחזיר לה הכרמים שלקח מאתה בעבור זנותה. ובנמשל ידמה אותה כימי צאתה מארץ מצרים שהוציאם אל המדבר ושם קבלו את התורה והאמונה והיו תחת השגחתו המיוחדת ושם ראו את אותותיו ואת מעשיו, ושם אין הזונים נמצאים כי המערכת לא ישפיעו טוב בתהו יליל ישימון, שלפי הטבע אין שם לחם ומים ואף כי גפן ותאנה, רק אני אתן לה את כרמיה ר"ל את פרנסתה וצרכיה, כי בגלותם יחוייב מצד הטבע שיהיו חסרים כל טוב כי מנעו מהם קנות שדות וכרמים ועשות מקנה וקנין רק בהשגחת ה' המופלאת יהיה להם שארית וימצאו כל מחסורם, וגם יכוין על הכרמים הנפשיים שהם התורה והאמונה שמסרו נפשם עליה בגלותם בימי ההרג והשמד, והם הכרמים שדבר עליהם בשיר באמרו כרמי שלי לא נטרתי כמ"ש בפירושי שם, עד שלבסוף אתן להם את **עמק עכור לפתח תקוה**, שיסיר מהם קושי השעבוד באחרית הימים וימצאו חן וחסד בכ"מ גלותם ויתחילו לקוות אל החירות והגאולה, **וענתה שמה כימי נעוריה** שישובו הנסים שנעשו עמהם בימים הקודמים, וימי נעוריה מרמז על הנסים שהיה להם בימי קדם כמו בעת כיבוש הארץ ובעת נבנה המקדש בימי שלמה, **וכיום עלותה מארץ מצרים** הם הנסים שנעשו להם במצרים ועל ים סוף:

פסוק יח

והיה ביום ההוא נאום ה' תקראי אישי, שם **בעל** מורה על הממשלה והקנין שמושל על הדבר מפני שהוא שלו וקנינו, ושם **איש** מורה על האהבה והקורבה והאישות, ועד עתה

שלא היה לה' קורבה עמהם, והשגחתו היתה נסתרת ומעוטפת במסך טבעי היו עובדים מצד היראה וקוראים לו בעלי מצד ממשלתו עליהם, שבזה יביטו לפעמים אל משרתיו אשר הם אמצעיים אל השפע המגיע להם מאתו על ידם ויראו ויכבדו גם אותם, אבל לעתיד יתהלך בתוכם ויתן להם ברכותיו מבלי אמצעי כאשר יתיחד איש עם אשתו, כמ"ש חז"ל ע"ז שתהיה ככלה בבית חמיה ולא ככלה בית אביה, כי יהיה מעונתו בעולם השפל לשכון כבוד בתוכם, ותקבל שפע האלהית פנים אל פנים, ותעבוד מאהבה ולא תירא ותכבד זולתו:

פסוק יט

והסירותי, ועי"כ **אסיר את שמות הבעלים מפיה** כי לא תדע עוד אמצעיים מובילים השפע והברכה אליה מאת אישה העליון, וחוץ מזה **לא יזכרו עוד בשמם**, כי אז יהיה כל העולם תחת השגחת ה' לא תחת המערכת, עד שעבודת הבעלים תבוטל לגמרי:

פסוק כ

זכרתי להם ברית ביום ההוא עם חית השדה שהמערכת והטבע לא ימשלו עוד על בני האדם, רק על החיה והעוף שהם ישארו תחת הנהגת הטבע לא בני אדם כפי' רי"א, וגם כפשוטו יאמר שלא ימצא אז שום רע בעולם לא מבעלי הרצון כי יכרות להם ברית עם החיות הרעות שלא יזיקו (וגם הוא משל על האנשים הפראיים כחיתו טרף שאכלו אותם בימי קדם), וגם לא ימצאו אז רעות בעלי הבחירה כי **קשת וחרב ומלחמה אשבור מן הארץ**, ועי"כ **והשכבתים לבטח** וכן אמר ביחזקאל (סי' ל"ד) וכרתי להם ברית שלום והשבתי חיה רעה מן הארץ וישנו ביערים, וכן בהבטחות אדון הנביאים (ויקרא כ"ו:ו') והשבתי חיה רעה מן הארץ וחרב לא תעבור בארצכם:

פסוק כא

וארשתיך לי, ואז אארוש אותך מחדש, כמ"ש ומשוש חתן על כלה ישיש עליך אלהיך, ויהיו אירוסין חדשים נבדלים מן הקודמים כמ"ש וכרתי את בית ישראל ברית חדשה, כי האירוסין הקודמים היו רק לזמן כי היו עתידים לחטא ולבטל הקשר, כמ"ש כי תוליד בנים ובני בנים וכו' כי אבד תאבדון מהר וכו', וכה"א וקם העם הזה וזנה אחרי אלהי נכר וכו' וחרה אפי בו וכו' אבל אז לא יחטאו עוד ולא יבוטל הקשר, וז"ש **וארשתיך לי לעולם** וזה יהיה ע"י **שארשתיך לי בצדק ובמשפט**, כי שלמות האדם תלוי בשני דברים, א] בדברים שבינו לבין חברו, ב] בדברים שבין אדם למקום, ונגד דברים שבין אדם לחברו אמר שיעשו אז צדק ומשפט, שהמשפט הוא מה שיתנהג כפי שורת הדין, והצדק הוא מה שיתנהג לפנים משורת הדין, וע"י שאת תביא לנדן שני ענינים יקרים

שהם צדק ומשפט, יביא המארס להם כנגדם ג"כ שני מתנות יקרות שהם **חסד ורחמים** שבעל הרחמים ישקיף על דכאות המרוחם ועניו ויעשה אתו כפי הראוי, וזה נגד משפט, ובעל החסד לא ישקיף על המקבל אם הוא ראוי רק יעשה עמו מצד מדת חסדו, וזה נגד צדק שיעשו המה:

פסוק כב

וארשתיך, ונגד מצות שבין אדם למקום עקרם תלוי באמונה שיאמין בה' ובתורתו וביעודיו, ועז"א **וארשתיך לי באמונה** ואחר שתביא הארוסה בידה מתנה הזאת שהיא האמונה, יביא לה כנגדן מתנה מצדו **שתדע את ה'**, שיגלה לה אותותיו ומופתיו והשראת שכינתו בתוכם עד שידעו את ה' בידיעה ברורה כדבר המושג בחוש, שלא יצטרכו עוד לאמונה, שהאמונה היא בדבר שאין לו בו ידיעה ברורה רק קבלה, אבל הם יהיה להם ידיעה לדעת את ה' שהוא גדול מן האמונה:

פסוק כג

והיה ביום ההוא אענה נאום ה', מצייר במליצתו שהזרע הנזרעת בארץ היא שואלת ודורשת מן הדגן והתירוש. כי בקשת הזרע הוא שתעשה פרי תבואה ושיצמחו הדגן והתירוש מן הזרע אשר נזרע, והדגן והתירוש הם שואלים ודורשים מאת הארץ, כי מגמתם היא שהארץ תתן כחה להם ותניק להם לחותה וחלבה ולשד השמן, והארץ שואלת ודורשת מן השמים שהשמים יתנו רביבים מטר יורה ומלקוש בעתו ומגד שמש וגרש ירחים. והשמים הם שואלים ודורשים מאת ה' שהוא הנותן הגשם בעתו כפי השגחתו וגזרתו, שהגם שלפי הטבע ראוי שיהיו גשמים לפעמים ימנעו ע"י גזרת ההשגחה, כמ"ש וגם אני מנעתי מכם את הגשם בעוד שלשה חדשים לקציר, ובזה"ז לפעמים לא יבא מענה אל הזרע מאת הדגן והתירוש והיצהר, כגון שיהיה שדפון או ירקון או ארבה או חסיל אשר ישחיתו את תבואת הארץ, ולפעמים לא יבא מענה אל הדגן והתירוש מאת הארץ, שישחת כח האדמה, כמ"ש כי תעבוד את האדמה לא תוסיף תת כחה לך, ולפעמים לא יבא מענה מן השמים אל הארץ, שיהיה עת בצורת ויבשות לפי הטבע ולא יהיה מטר, ולפעמים לא יבא מענה מאת ה' אל השמים, שימנע את המטר מצד ההשגחה ולא יהיה גשמי ברכה, אבל אז יענה כולם מענה אל השואלי' ויהיו דרושים לכל חפציהם, וזה יהיה ע"י העניה הכללית ההשגחיית שיבוא מאת ה'. שעז"א והיה ביום ההוא אענה נאום ה', ובזה יתעוררו כל ארבעה הנזכר להשיב מענה כהלכה. הראשון, שתבא מענה ההשגחה אל השמים. שעז"א **אענה את השמים**, והוא, שיצוה להריק מטר השגחיי מברכתו ההשגחיית, **והם יענו את הארץ** שגם השמים

וסדרי המערכה יסכימו עם הברכה עד שלא יצטרך לשדד הטבע ולהרסה כי יהיו מוכנים לענות את הארץ ולתת את שאלתה:

פסוק כד

והארץ תענה את הדגן שיתוסף כח האדמה ולשד שמנה עד שתמלא שאלת הדגן והתירוש לתת להם תנובה.
והם יענו את יזרעאל הם ימלאו שאלת הזרע שנזרעה לשאת פרי תבואה:

פסוק כה

וזרעתיה לי בארץ עתה באר כי מ"ש במשל שתבא מענה מן ה' ותשתלשל למטה עד שהדגן והתירוש יענו את יזרעאל, יש לו מליצה גם על הזריעה שזרע את בית ישראל, והוא יהיה האות לשנות גם את שם שלשת הבנים (שנזכר בסי' א') לטובה, שהבן הראשון שנקרא שמו יזרעאל שהיה מורה על הזריעה והפיזור בארץ שוביהם, ישתנה להורות על הזריעה שיזרע אותה ה' בארץ, שיהיה מיוחד לו, שתדמה כזורע קב חטים ומוציא כמה כורים כן ירבו ויצמחו ויתוספו עליהם גרים ותעשה פרי תבואת קדש לה' לגאון ולתפארת, כמ"ש למעלה והיה מספר בני ישראל כחול הים, ובזה תענה הארץ את הדגן שתצמח מן הזריעה להיות צמח ה' לצבי ולכבוד. ונגד הבת שקרא בשם לא רוחמה, **ורחמתי את לא רחמה**, שירחם גלות עשרת השבטים, וזה נגד עניית השמים, כי הרחמים קטנים מן החסד ומורים על נסים נסתרים והשגחה מעוטפת בלבוש הטבע המיוחס לשמים. ונגד הבן שצוה לקראו בשם לא עמי שהם שבט יהודה ובנימין **אומר ללא עמי עמי אתה**, ונגד מ"ש כי אתם לא עמי ואנכי לא אהיה לכם **הוא יאמר אלהי**, כי על שבט יהודה תתגלה שכינתי בגלוי עד שלא יהיו נסים מעוטפים בדרך הטבע רק בהשגחה גלויה אלהית, וזה נגד עניית ה' שיענה את השמים להריק שפע רצון ממעון קדשו:

פרק ג

פסוק א

ויאמר ה' אלי עוד, אחר המשל הראשון שהמשיל את ישראל כאשת איש הזונה מתחת בעלה וצוה אל הנביא שיקח ג"כ אשה בדרך נשואין שהיא זונה מתחת אישה. בא אל הנביא ציוי אחרת, **לך אהב אשה אהובת רע ומנאפת** שיאהב אשה בדרך אהבה לא בדרך קיחה ונשואין כהאשה הראשונה שלקח בדרך נשואין, ושלא תהיה אשת איש הזונה מתחת בעלה רק תהיה פנויה שאין לה בעל בדרך נשואין, רק יש לה ריע שהיא אהובה ממנו ביותר והיא מנאפת בעד אתנן גם עם אנשים אחרים חוץ מן הריע, והגם שלא

תקרא בשם זונה כי אין לה בעל בכ"ז היא בוגדת בהריע האוהב אותה, וזה יהיה משל אחר להמשיל בו את ענין עדת ישראל אחר גלותם, שאז שלחם ה' מעל פניו ובטל את האירוסין הקודמים ונעשית כפנויה, והיא אחר שאמר לא עמי אתה, ומאז היא מנאפת לא זונה, כי אין לה בעל קבוע, ובכ"ז היא אהובת ריע, שהגם שאין ה' אוהב אותה כאהבת בעל הוא אוהב אותה כאהבת ריע, שהגם שאין אהבתו אליה בפרהסיא הוא אוהב אותה ומשגיח עליה בצנעה בהשגחה נסתרת, והם זונים מאחריו, וז"ש **כאהבת ה' את בני ישראל**, שהנמשל של אהובת ריע הוא אהבת ה' את בני ישראל בגלותם שאינו בעל וארוס שלהם רק כאהבת ריע את פלגשו. ושבאופן זה יקח הושע אותה להיות רעיה שלו לא שתהיה אשתו, והנמשל של מנאפת היא מה **שהם פונים אל אלהים אחרים** שפונים מן ה' הריע שלהם לעבוד ע"ז, והם **אוהבי אשישי ענבים**, שאינם עוד במדרגה הקודמת שהיה הבעל נותן לה מזונותיה והיא הלכה אחרי המאהבים בחשבה שהם הנותנים לה מזונות, כמ"ש אלכה אחרי מאהבי נותני לחמי ומימי, כי עתה בגלות אין לה מזונות קבועים לא מן הריע שאינו בעלה, ולא מן המאהבים כי גם מאהבים אין לה, רק היא דומה כקדשה פחותה שתזנה בעבור כוס יין שיתנו לה המנאפים עמה, כי הם אוהבים שלה ע"י אשישי ענבים. וכן ישראל בגלותם פונים מה' בעבור דבר מועט. כמ"ש תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה מרוב כל ועבדת את אויביך ברעב ובצמא וכו':

פסוק ב

ואכרה לי בחמשה עשר כסף, ממשיל שקנה אותה מאת הריע שלה ונתן בעדה חמשה עשר כסף, ובזה צייר שני ענינים, א] שלא קנה אותה לאשה שכתובת האשה חמשים כסף כמהר הבתולות רק קנה אותה כמו שקונים שפחה שמחירה היא שלשים כסף, כמ"ש אם עבד יגח השור או אמה כסף שלשים שקלים יתן, וכן מחיר האשה וערכה מבת עשרים עד ששים שנה היא שלשים שקלים כמובאר בפ' ערכין, ב] צייר שגם לא נתן בעד כל השלשים שקלים רק החצי שהם ט"ו שקלים, כי בא הציור שאינה מיוחדת לו לבדו כי היא מנאפת ולכן לא נתן רק חצי שויה, וכן נהג עם מזונותיה שנתן **חמר שעורים ולתך שעורים** שהחמר הוא שלשים סאה והלתך הוא ט"ו סאה, והוא כי אחר שאינה אשתו שיתן לה לחמה ומימיה בריוח לפי כבודה והיא רק כאשה עניה שיפרנסה שלא מצד החיוב רק מצד החנינה, הנה אין פוחתין לעני העובר ממקום למקום מככר בפונדיון מארבע סאין בסלע, והסלע הוא ד' דנרים א"כ הסאה הוא בדינר והדינר שש מעין והמעה שתי פודיונות נמצא נותנים לסעודתו א' מי"ב בסאה, א"כ החומר שהוא שלשים סאים מספיק למזון של ש"ס ימי השנה, רק שתחת פת חטים נתן לה פת

שעורים הגרוע להורות על גריעותה שאוכלת מאכל בהמה, ולסעודת הערב קבע לה החצי מסעודת היום להראות שאינו חויב לתת לה רק החצי כי בערב תצא לנאוף עם הזונים ומגיע לה רק החצי. וגם זה רק שעורים הגרועים:

פסוק ג

ואומר אליה ימים רבים תשבי לי. התנה עמה שתמתין עליו ימים רבים, ובמשך הימים האלה **לא תזני** דרך זנות, **ולא תהיי לאיש** דרך נשואין, **וגם אני** (אשב) **אליך**, כי אחר ימים רבים אקחך לי לאשה, והנמשל שה' כרה אותה בגלותה בחמשה עשר כסף, שבימי הגלות אין השם שלם ואין משתמש רק בחצי השם, רק ביו"ד ה"א שמספרו ט"ו. ומזונותיה קצובים רק לשנה בכל ר"ה ור"ה כמ"ש ופחדת לילה ויומם זה הלוקח חטים לשנה, ומאכלה מאכל שעורים גרוע. וצוה לה שתחכה לו ימים רבים עד יוסיף ידו שנית לקנות את שאר עמו, וצוה שלא תזנה לע"ז, וגם לא תהיה לאיש לתפוס אמונה אחרת מאיש אחר, והבטיח לה שגם הוא ישב אליה ויחכה לגאלה ולארשה לה לעולם בזמן העתיד:

פסוק ד

כי ימים רבים, מבאר הנמשל שימים רבים **ישבו ישראל** בגלות וימתינו ויחכו **לי** שאשוב אליהם כימי קדם, **אין מלך** לא יהיה להם מלך ממלכי ב"ד שישבו על כסא ה' ויעמדו תחת השגחתו, **ואין שר** שלא יעמדו ג"כ תחת שרי המערכת, כי יחכו אל ה' כמ"ש לא תזני ולא תהיה לאיש, **אין זבח** גם לא יקריבו קרבנות בזה הזמן להמשיך עליהם שפע מה' כי יושבת המקדש והעבודה, **ואין מצבה** ובכ"ז לא יציבו מצבות לבעלים, **ואין אפוד** לא ימצא אצלם כהן לובש אפוד שידע ע"י העתידות, ובכל זה **אין תרפים** לא ישאלו בתרפים לדעת העתידות על ידיהם, ואמרו חז"ל בג' דברים מאסו ישראל בימי רחבעם במלכות ב"ד ובמלכות שמים ובבית המקדש, אר"ש בן מנסיא אין ישראל רואים סימני תשועה וגאולה עד שישוב לבקש שלשתן, הה"ד אחר ישובו ב"י ובקשו את ה' אלהיהם זה מלכות שמים, ואת דויד מלכם כמשמעו, ופחדו אל ה' ואל טובו זה בהמ"ק, דכתיב ההר הטוב הזה והלבנון. ועז"א ימים רבים ישבו לי אין מלך ממלכי ב"ד, ואין זבח בבהמ"ק, ואין אפוד להגיד עתידות ברוה"ק, שהאפוד היה מגיד ברוח הקודש שזה בא ממלכות שמים, ונגד זה לא יהיה להם ג"כ שר ומצבה ותרפים המגבילים להם:

פסוק ה

אחר ישובו בני ישראל ובקשו את ה' אלהיהם שהיא מלכות שמים, **ואת דויד מלכם** זה מלכות ב"ד, **ופחדו אל ה' ואל טובו** שיפחדו אז שישיב להם טובו ושכינתו בציון שהוא

הבהמ"ק, שאז ישכון ביניהם, והיא תהיה באחרונה כמ"ש בכ"מ, וכן היה סדר הציוי להעמיד להם מלך ולהכרית זרעו של עמלק ואח"כ לבנות בהמ"ק כמ"ש חז"ל (בסנהדרין דף כא), העמדת מלך היא כתר מלכות, והכרתת עמלק שיהיה השם שלם, ובית דוד על כסא ה' במלכות שמים וארץ, ואז תשלם כתר תורה שאז יהיה מלך והגדת העתידות ברוה"ק שהוא בכח השם, ואח"כ בנין בית הבחירה שהוא הזבח וכתר כהונה שזה יהיה באחרית הימים:

פרק ד

פסוק א

כי ריב לה' שיעור הכתובים **כי ריב לה' עם יושבי הארץ אך איש אל ירב**, מספר מאמר העם, הם אומרים אל הנביאים והמוכיחים מה לכם הריב ולהוכיח, הלא הריב הזה הוא **ריב ה'** שהוא יש לו ריב **עם יושבי הארץ** על שחטאו כנגדו. ומה לו לאיש לריב את ריב ה', יריב ה' בעצמו את ריבו וישפוך חמתו על כולם אך איש לא יתערב בריב ואיש לא יוכיח, הם אומרים הנה ריב לה' עם יושבי הארץ **כי אין אמת ואין חסד ואין דעת אלהים בארץ**, ר"ל כי המצות נחלקו במצות שבין אדם לחברו ששרשם שיעשו אמת וחסד איש את אחיו וזה לא נמצא בארץ, ובמצות שבין אדם למקום ששרשם הוא דעת אלהים שידעו את ה' ואת דרכיו וגם זה לא נמצא בארץ, רק נמצא ההפך:

פסוק ב

אלה וכחש, שנשבעים בשם ה' לשקר ומכחישים מציאות ה' והשגחתו, וזה הפך מן דעת אלהים, **ורצוח וגנוב ונאוף** שזה ההפך של אמת וחסד, ונגד חמשה דברות הראשונות שרובם מצות שבין אדם למקום אמר אלה וכחש. אלה הפך לא תשא וכחש הפך של אנכי ולא יהיה לך ומצות שבת שבאו ליסד אמונת מציאות ה' ואחדותו והשגחתו הפרטית, ורצוח וגנוב ונאוף הם הפך חמשה דברות השניים, **פרצו**, ר"ל ועברות אלה נפרצו מאד עד **שדמים בדמים נגעו** מרוב הרצח, וזה הריב שיש לה' עם יושבי הארץ, ובכל זה אין לשום איש להתערב בריב הזה לריב ולהוכיח בשביל ה', רק.

פסוק ג

(ג-ד) **על כן תאבל הארץ** וכו' **אך איש אל ירב**, ה' יריב ריבו ויחרב את הארץ עד **שהארץ תאבל ויכרתו יושביו** עד שגם הבע"ח הבלתי מדברים יכרתו **וגם דגי הים יאספו** כל זה יעשה ה' בריבו, **אך** בלבד **שאיש אל ירב** את ריב ה', **ואל יוכח איש** את העם, כ"ז דברי העם אל הנביאים, (ר"ל שנוח להם יותר שתחרב הארץ ולא שישמעו תוכחת הנביאים),

ועמך אומר אל בני ישראל, **עמך כמריבי כהן**, ר"ל לא לבד שאינם רוצים לשמוע תוכחה, עוד בהפך הם דומים כעושים מריבה עם הכהן המורה דעת, הם אומרים אל הכהן.

פסוק ה

וכשלת היום, הלא אתה הכהן המורה נכשלת בדרכים מקולקלים ביום לעיני השמש בפרהסיא.

וכשל גם נביא המוכיח **עמך** לעשות עברות **לילה** בצנעה, א"כ כיון שאתם הכהן והנביא המורים והמוכיחים נכשלתם לעשות רע, **דמיתי אמך** א"כ אני דומה לך אני אמך, אני האומה והכנסיה שאני אם שלך (כי אנשים היחידים הם בני האומה והיא אמם) נדמיתי אליך ולמדתי ממך לעשות כמעשיך, וכתועבותיך (בדברים האלה יריבו עם הכהן):

פסוק ו

נדמו עמי, (מאמר ה' אל הכהן) הנה עמי נדמו ונמשלו לך **מבלי הדעת** שהם חסרים דעת כמוך **כי אתה הדעת מאסת**, ובזה נדמו אליך למאס ג"כ את הדעת כי למדו זאת ממך, לכן **ואמאסך מכהן לי**, כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו וזאת כהונת הכהן ואחר שמאסת הדעת אינך ראוי אל הכהונה, ויותר מזה כי **ותשכח תורת אלהיך** שגם שכחת את התורה שתחלה ידעת אותה ואח"כ שכחת אותה לגמרי **אשכח בניך גם אני**. כי בתחלה שזכרת את התורה הגם ששכחת דעת אלהים בכ"ז לא שכחתיך אנכי, כי היה לי תקוה שבניך ילכו בתורתי, כמ"ש והלואי אותי עזבו ואת תורתי שמרו, שמתוך שמתעסקים בה המאור שבה מחזירן למוטב, אבל אחר ששכחת גם את התורה גם אני אשכח את בניך כי אין תקוה שיצמח מהם צמח צדיק:

פסוק ז

כרובם, כי בניך עת ירבו, כפי שירבו ויעצמו **כן חטאו לי** כן יוסיפו לחטוא, עד **שכבודם בקלון אמיר**, כי כבוד הכהונה הוא מה שנתן להם ה' מתנת האשים לאכול אימורי הקרבן משולחן ה', כשרים היושבים ראשונה במלכות אשר על שולחן המלך תמיד הם אוכלים וכהנים אוכלים ובעלים מתכפרים, אבל כבודם זה יוחלף לקלון, כי.

פסוק ח

חטאת עמי יאכלו הם אינם אוכלים מאשי ה' לכלא פשע ולהתם חטאת רק הם אוכלים חטאת עמי, וזה אם מצד שלא יתכפר החוטא ע"י עבודתם אשר הוא לא לרצון לפניו, ואם מצד שהם בעצמם המסיתים את העם אל החטאת כדי שיביאו קרבנות ויהיה להם מה לאכול, ולא לבד שיכשילו את העם לחטוא בשוגג, כי גם **אל עונם ישאו נפשו** של

העם, שישיאו אותם לעשות עונות במזיד ע"י שילמדו מדרך הכהנים המזידים לעשות רע, ומפרש.

פסוק ט

והיה כעם ככהן, שהעם יעשו עונות במזיד ע"י שהעם יהיה ככהן שלומדים להיות כמוהו ולעשות כמעשיו הרעים, ולכן **ופקדתי עליו דרכיו** אעניש את הכהן על דרכיו הרעים **ואשיב לו גמול** מדה כנגד מדה:

פסוק י

(י-יא) **ואכלו ולא ישבעו**, תחת שבעת שהיו הכהנים צדיקים היה בא ברכה במעיהם ובמעט שהיו אוכלים מאשי ה' היו שבעים כמ"ש חז"ל, עתה שחטאת עמי יאכלו יאכלו ולא ישבעו, וגם יען אשר **הזנו** את העם לרדוף אחר הזנות, לכן **לא יפרצו** ולא ירבו בנים ובנות, **כי את ה' עזבו**, **לשמור זנות ויין ותירוש** (אשר) **יקח לב**, שתחת שנצטוה הכהן לשמור משמרת ה' ולהיות קדוש לאלהיו אם במה שיפרוש מן הזנות כמ"ש אשה זונה וחללה לא יקחו, ואם במה שיפרוש מן היין והשכר כמ"ש יין ושכר אל תשת בבואכם אל א"מ, כי הזנות והיין יקחו את הלב ומטים אותו מדרך התורה והקדושה, והם עזבו מלשמור משמרת ה' רק לשמור זנות ויין שהם אצלם משמרת תחת משמרת ה', הגם שמשמרת הזה יקח לבם ויוליך אותם שולל:

פסוק יב

עמי בעצו ישאל, עמי שואל את הפסל של עץ להשיג ממנו מענה, והוא אינו עונה אותם, רק עץ אחר יגיד להם התשובה שהוא **המקל** המוכן להכות אותם הוא **יגיד לו** התשובה, הוא **יגיד לו כי רוח זנונים התעה** אותם מני דרך, וע"י הרוח הזה **זנו מתחת אלהיהם**. והמליצה שע"י המקל המכה בהם יודע להם שתעו מני דרך:

פסוק יג

על ראשי ההרים יזבחו, לשם זנו מתחת אלהיהם, ומצייר שהזבוח לע"ז שהיתה עבודה עקרית ונעשית בכנופיא ברב עם היתה על ראשי ההרים, **והקטור** שלא היתה עבודה עקרית וכ"א עשאו ביחוד בפ"ע היו עושים **על הגבעות** שתחת ההרים איש איש לבדו **תחת אלון ולבנה**, וגם שעם הזבוח והקטור היו מזנים כי הזנות היה מקושר עם ע"ז כנודע, והיו ג"כ שני מיני זנות, זנות בפרהסיא על ההרים, וזנות בצנעה על הגבעות כמו שיבואר בפ' שאח"ז:

על כן תזנינה בנותיכם כמו שאבותיהם זנו כמו שיפרש, והנה הבנות היו דרכם לשלוח החוצה אל אנשיהם, והכלות היו בביתם (כמ"ש שופטים סי' י"ב), והבנות הם תזנינה

שהזנות מורה על ששטה מתחת אישה והיו נחשבים כזונות, אבל **כלותיכם תנאפנה** כי הכלות שהם בביתם והם התירו הזנות והעריות בפרהסיא לא נחשב זה בעיניהם כזנות רק כנאוף שכולל גם נאוף הפנויה:

פסוק יד

לא, ואני **לא אפקוד על בנותיכם כי תזנינה** כי אין העון תלוי בהבנות רק באבותיהם שמהם למדו לעשות זאת, כי **הם עם הזונות יפרדו ועם הקדשות יזבחו**, שעם הקדשות שהם מזומנים לזנות והם הזונות בפרהסיא עמהם יזבחו, שהזבוח היה בפרהסיא וברוב עם כמ"ש על ראשי ההרים יזבחו, והיו מזנים עם הקדשות שהיו ג"כ מזומנות לע"ז, (כידוע שעע"ז היה להם קדשות שהיה בעילותיהן קדוש בעיניהם ואתננן היה לאוצר האליל), ועם הזונות שהם אשת איש שמזנות תחת בעליהן בצנעה יפרדו מן החבורה שבראשי ההרים, לזנות עמהן בגבעות במקום סתר, וכ"ז מפרש מ"ש שמקלו יגיד לו כי רוח זנונים התעם, שע"י תאות הזנות תעו מה' לעבוד ע"ז, וזה יגיד לו המקל המכהו, וע"ז סיים שלכן **עם לא יבין ילבט**, לכן יוכה במקל חובלים והוא לא יבין לשוב עד המכהו וילבט ויתיגע מרוב המכות:

פסוק טו

אם זונה, כבר התבאר למעלה (סי' א' פ"א) שבעת שהתחיל הושע לנבאות בימי ירבעם בן יואש היה אז מלכות יהודה תחת יד מלכות ישראל (עד כ"ד לעוזיה שמלך בפ"ע), והיה יהודה נכנע תחת יד מלכות אפרים ובאים אל ערי ישראל, והם היו עדיין עובדים את ה' בימים ההם, ע"כ הנביא מזהיר את יהודה שלא יבואו בערי ישראל ששם העגלים ועבודת נכר בל ילמדו ממעשיהם, וז"ש **אם זונה אתה ישראל**, ר"ל אחר שאתה ישראל שהוא מלכות אפרים זונה מעל אלהיך, הלא צריך להשגיח **לבל יאשם יהודה** ע"י שילמד ממעשיך, לכן מצוה אל שבט יהודה, **אל תבואו הגלגל ואל תעלו בית און** שהוא בית אל, שבשני מקומות אלה היו עוסקים בעבודת העגלים, כמ"ש בואו בית אל ופשעו הגלגל הרבו לפשוע (עמוס ד' ד') בגלגל שורים זבחו (לקמן י"ב י"ב), ושני מקומות אלה היו מצרנים לנחלת יהודה והיו בני יהודה באים לשם, מצוה אותם שישמרו מלבא למקומות אלה, **כי אז אל תשבעו חי ה'** כי בגלגל ובית אל נשבעים באשמת שומרון והס כי לא להזכיר בשם ה' ואתם יהודה נשבעים חי ה' לכן אל תבואו שמה:

פסוק טז

כי, שיעור הכתוב **כי עתה** (אשר) **ירעם ה' ככבש במרחב סרר ישראל כפרה סוררה**, כי בימי ירבעם בן יואש רחם ה' על ישראל אשר אבדם מלך ארם וישימם כעפר לדוש

ויושיעם ביד ירבעם בן יואש הוא השיב את גבול ישראל מלבא חמת עד ים הערבה (מלכים ב י"ד:כ"ה) ואז רעה ה' אותם על כר נרחב, ר"ל שהרחיב גבול ארצם, וחשב שיהיו ככבש הנמשך אחר הרועה ואינו נפרד מן העדר ללכת על הרים שובבים, כן חשב שעי"כ ימשכו אחריו ולא ימרדו בו, והם סררו אז כפרה סוררה שאם מוליכים אותה על כר נרחב היא עוזבת את הרועה וסוררת ומתרחקת ממנו כן התרחקו אז מעם ה' הרועה אותם והרחיב את גבולם, ומפרש במה התרחקו ממנו, כי.

פסוק יז

חבור עצבים אפרים שהמלך שלהם (שהמלכות נקרא ע"ש אפרים) הוא מחובר אל העצבים ואינו רוצה להפרד מחברתם, כמ"ש בירבעם בן יואש ויעש הרע בעיני ה' לא סר מחטאת ירבעם (מ"ב שם) לכן אני מצוה אותך אתה יהודה, **הנח לו**, הפרד ממנו ואל תבואו הגלגל ואל תתערב עמו:

פסוק יח

סר, שיעור הכתוב, **מגניה! סר סבאם הזנה הזנו**, אומר ליהודה **הנח לו**, ואל תבטח על מגניה, שהם שרי אפרים וגבוריהם שהיו מגינים על יהודה בעת ההיא שהיו נכנעים וחלשים, כי המגנים של מלכות אפרים י"ל שלשה חסרונות, א] חסרון השכרות, **שסבאם סר** ויוצא מדרך הרגיל, ב] חסרון הזנות והע"ז שלא לבד שזונים בעצמם, כי גם **הזנה הזנו** שמסיתים אחרים לזנות ולע"ז, ג] שהם אהבו (**קלון**) **והבו קלון**, הם עצמם אוהבים קלון דברים נקלים ומבוזים ונותנים קלון להדבק בם:

פסוק יט

צרר רוח, והרוח הזה שהוא רוח שכרות ורוח זנונים ורוח רעה ובוז, **צרר את העוף הזה בכנפיו** ונושאהו למעלה לעוף מארצו אל אשור ומצרים, כמ"ש לקמן (ז' י"ב) כעוף השמים אורידם, ועי"כ **יבושו מזבחותם** שזבחו אל העגלים:

פרק ה

פסוק א

שמעו זאת הכהנים. הם כהני העגלים שהיו מסיתים את העם לבל ילכו לירושלים, ובית ישראל היו נפתים אחריהם, **ובית המלך האזינו** שהם העמידו שומרים על הדרכים והיו הורגים את כל מי שרצה לעלות לרגל, ועז"א **כי לכם המשפט** כי משפט ה' יבא בשבילכם שאתם הגורמים לכל הרעה.

כי פח הייתם למצפה, מצפה ותבור היו שני הרים שהיו הולכים דרך שם לירושלים, והעמידו שם שומרים לשמור שלא יעלה איש לרגל, וימליץ **שבמצפה היה הפח** ללכוד את העוברים, **ובתבור** שהיה מקום רחבת ידים יותר **פרשו רשת** סביב סביב ההר לתפוש כל העולה שם, ואתם בית המלך הייתם הפח והרשת, כי כל זה נעשה בפקודתכם:

פסוק ב

ושחטה שטים העמיקו, ואנשים שהיו נשמרים מלעבור על ההרים ושטו מני הדרך והעמיקו לרדת בעמק ששם לא עמדו השומרים, אם נתפשו בדרכם היו שוחטים אותם שם, ואתם היותכם בית המלך הייתם השחטה, ר"ל הפוקדים לשחוט ולרצוח, ואני, שיעור הכתובים **אני מוסר לכולם אני ידעתי כי לא יתנו מעלליהם לשוב אל ה'**, יאמר הנביא, אני הנביא אשר אני (איש) מוסר לכולם, אשר אני נפקדתי להוכיח בדברי מוסר לכל הכתות הנ"ל ולהחזירם בתשובה, אני ידעתי שהמוסר שלי לא יועיל מאומה עתה, כי

פסוק ג

אני ידעתי את **אפרים** וישראל **לא נכחד ממני** ידעתי היטב טבעם ותכונתם, **כי עתה** לא יועיל המוסר שאני אומר להם, **כי עתה** אשר **הזנית אתה אפרים**, ר"ל שאפרים שהוא בית המלכות מסית את העם לזנות אחרי העגלים, ועי"כ **נטמא ישראל** שהעם נטמא על ידו, א"כ **ידעתי כי עתה**.

פסוק ד

לא יתנו מעלליהם לשוב אל ה' אלהיהם, שעתה לא יעזבו את מעלליהם הרעים לשוב אל ה', ולא יועיל המוסר שלי שישובו בתשובה, וזה משני טעמים, א] **כי רוח זנונים בקרבם** שהם מלאים מרוח המינות והתאוה לע"ז ולזנות, ב] מצד כי **את ה' לא ידעו**, וא"כ עתה בעת הזאת ידעתי כי לא יתנו ויעזבו מעלליהם הרעים, ולא אועיל במוסר שאיסר אותם, ובכ"ז הגם שעתה לא יועיל מוסרי להם יבא העת שיתנו לבם אל המוסר הזה, והוא בעת אשר:

פסוק ה

וענה גאון ישראל בפניו, עת יכנע גאונו וירגיש בעצמו כי מקבל עונש על מעלליו, ועת אשר **ישראל ואפרים יכשלו** ויפלו, וידעו כי היא **בעונם**, **וגם יהודה יכשל עמהם** ויקבל ענשו, אז בעת ההיא יקבלו מוסר, כי אז:

פסוק ו

בצאנם ובבקרם ילכו לבקש את ה' אז לא יעמידו עוד שומרים למנוע את העם מלכת ירושלים, כי בהפך אז ילכו לבקש את ה' בירושלים ויביאו עמם צאן ובקר להקריב בבהמ"ק, אבל אז לא יועיל להם הבקשה כי **לא ימצאו** אותו עוד, כי כבר **חלץ מהם** והתרחק מאתם, (וגם ר"ל כי מה שיבקשו את ה' בחוץ ע"י קרבנות בזה לא ימצאו אותו, כי לא בבית מקדשו ימצא ה' רק בתוך לב האומה ובקרב נפשם שם מעונו עת יתקדשו וילכו במצותיו, כמ"ש ושכנתי בתוכם, ואחר שחלץ מהם ומתוכם לא ימצאו אותו מבחוץ):

פסוק ז

בה' בגדו, יספר פה איך יכלה מלכות יהוא, כמו שאמר (בסי' א') כי עוד מעט ופקדתי את דמי יזרעאל על בית יהוא, וזה היה בעת שמלך זכריה בן ירבעם שמלך ששה חדשים ויקשור עליו שלום בן יבש ויכהו קבל עם וימלך ירח ימים בשומרון (כמ"ש מ"ב ט"ו), עז"א **בה' בגדו כי בנים זרים ילדו** זה זכריה שהיה זר במעשיו למקום, לכן **עתה יאכלם חדש** הוא שלום בן יבש שמלך חדש ימים, הוא יאכל וישבית **את חלקיהם** ר"ל שבחדש אחד אכל את כל בית יהוא:

פסוק ח

תקעו כבר התבאר למעלה (סי' א' וסי' ד' ט"ו) שבעת שמלך ירבעם בן יואש שאז התחיל הושע לנבאות היו שבט יהודה ובנימין נכנעים תחת מלכות אפרים מעת שכבש יואש את אמציה מלך יהודה, וכן בימי פקח בן רמליה נלחמו בני ישראל עם בני יהודה וכבשום תחתם, וזה היה בימי אחז (כנזכר במ"ב ובישעיה סי' ז'), ונחלת בנימין היה שכן לנחלת בני יוסף כנז' ביהושע. והיתה בעתים האלה תחת מלכות אפרים, הנביא מצוה לבני בנימין **שיתקעו בשופר בגבעה** שהיתה לבנימין, ויתקעו **בחצוצרה ברמה** שהיתה ג"כ לבנימין **ושיריעו בבית און** שהיה ג"כ בגורל בנימין (כמ"ש ביהושע בנחלת בנימין והיה תוצאותיו מדברה בית און) בכל אלה המקומות יריעו ויזהירו את העם לאמר **אחריך בנימין** שלא ילכו אחרי מלכות אפרים רק שילכו אחריך אתה בנימין, שהוא מחובר למלכות יהודה, ויפרדו ממלכות אפרים:

פסוק ט

אפרים באר הטעם שיפרדו ממלכות אפרים, מפני **שאפרים תהיה לשמה ביום תוכחה**, היינו ביום המוגבל לה' להוכיח אותם על עונותיהם ולשלם להם גמול, **בשבטי ישראל** מוסב למטה, ושיעור הכתוב וסדרו.

פסוק י

בשבטי ישראל היו שרי יהודה כמסיגי גבול, **הודעתי נאמנה כי עליהם אשפוך כמים עברתי**. ר"ל **בשבטי ישראל** שהם עשרת השבטים, אשר עתה **היו שרי יהודה**, ר"ל שהם נהיו עתה שרים ומושלים על יהודה, (והם דומים בזה **כמסיגי גבול** של מלכות בית דוד, כי יהודה שייך למלכות ב"ד שהבטיח לו ה' לתת ניר לבניו כל הימים שיהיה לו שבט אחד כמ"ש במ"א ט') **בשבטי ישראל אלה הודעתי נאמנה** (היינו גזרה נאמנה וחרוצה) **שאשפוך עליהם כמים עברתי**, (כמ"ש ישעיה ז') ובעוד ששים וחמש שנה יחת אפרים מעם, והנה גדר העברה הוא שמעניש בעברתו גם את הבלתי חוטא עם החוטא, כי עקר החוטא היה שבט אפרים שהוא בית המלכות שהם עשו את העגלים, ושבטי ישראל שהם העם מיתר השבטים היו נפתים אחריהם והיו כאנוסים וכמפותים ובכ"ז ע"י החרון אף שיש לי על שבט אפרים תעבור העברה הכללית להעניש גם את יתר השבטים, כמים הנשפכים שהולך ומתפשט לכל צד:

פסוק יא

עשוק אפרים, ר"ל השבטים הם יהיו למשסה רק ע"י העברה הכללית לא ע"י המשפט, אבל שבט אפרים עצמו שהוא החטיא את הרבים הוא יהיה **רצוץ משפט**, לא מצד העברה רק מצד המשפט והדין, **כי הואיל** ר"ל שהוא התחיל בעברה תחלה **והלך אחרי ציוי** של ירבעם שהיה משבטו והם החזיקו בידו בדבר העגלים להחטיא את הרבים:

פסוק יב

ואני כעש לאפרים, ר"ל הענין המכלה ומשחית את אפרים ויהודה אינו ענין טבעי רק השגחיי, שאני המשחית אותם כעש וכרקב המכלים וממיקים את הכל, ומדמה את ה' שהוא **כעש לאפרים וכרקב לבית יהודה**, כי העש בא אל הדבר מבחוץ, והרקב הוא בא מן הדבר עצמו שנרקב ונימוק, עפ"ז מצייר את ה' שבא אל אפרים מבחוץ להשחיתו, כי אינו שוכן באפרים כי שכינתו הוא בציון ובא מציון לאכלו ולכלותו כעש הנכנס מבחוץ, אבל ביהודה שהוא שוכן שם דומה כרקב שסבת הרקבון נמצא בתוכו,

פסוק יג

וירא אפרים את חליו אבל הם לא השכילו כי ה' הוא המכה אותם ומשחיתם, וחשבו שהוא חולי ומזור טבעי שצריך לבקש רפואות טבעיות להסיר החולי ולהבריא את הגוף, ולכן שלח אל מלך אשור שהוא ירפא את חולי הגויה הכללית בחילו ובמחנהו, וכיון בזה על מה ששלח מנחם בן גדי אלף ככר לפול מלך אשור להחזיק הממלכה בידו (כמ"ש במלכים ב ט"ו:י"ט) ואחז שלח לו שוחד ומנחה להחזיק בידו נגד פקח בן רמליהו

ורצין מלך ארם שנלחמו עליו כנזכר (שם ט"ז). וצייר **שאפרים ראה את חליו ויהודה ראה את מזורו**, כי יש הבדל בין חולי ובין מזור, שהחולי הוא החולי הבא מבפנים מסבת השחתת המזג וחולשתו, והמזור הוא הבא ע"י מכה שהוכה מבחוץ וזורים עליו אבק סממנים מבחוץ. כי אפרים שלח אל מלך אשור שיחזיק הממלכה בידו נגד המרד שנתהוה בפנים, שזה דומה כחולי פנימית, ויהודה שלח אליו שיושיעהו מיד המלכים הלוחמים עליו ומכים אותו מבחוץ, שזה דומה כמזור ומכה הבא מבחוץ, **וילך אפרים אל אשור** שישקיט המרד הפנימי וירפא החולי, **וישלח**, ויהודה **שלח אל מלך ירב**, ר"ל ששלח שלוחים אל מלך אשור שירב את ריבו נגד פקח ורצין הקמים עליו שהוא המזור שמבחוץ, ושניהם לא השיגו את תקותם, שנגד מה שהלך אליו אפרים שירפא החולי הפנימית, אמר **והוא לא יוכל לרפא לכם**, וכמ"ש אצל מנחם בן גדי ולא עמד שם בארץ, ונגד מה ששלח אליו יהודה שיגהה מזורו החיצון, אמר והוא **לא יגהה מכם מזור**, כמ"ש אצל אחז (דה"ב סי' כ"ט) ויצר לו ולא חזקו:

פסוק יד

כי אנכי כשחל לאפרים, כי אינה חולי ומכה טבעיית שיוכל איש לרפאות ולהציל, כי אני המכה בם כשחל וככפיר, וכבר הזכירו בספורי הטבע כי האריה בעודו צעיר לימים שאז נקרא בשם כפיר לא יצא חוץ לסוכתו לטרוף טרפו, רק ישב בסוכה למו ארב לטרוף את הקרב אל מעונתו לבד, וכשבא במעמד האריה והשחל שהוא האריה הזקן אז יצא לחוץ לטרף טרף ולהביא ללבאותיו, ועז"א **כי אנכי כשחל לאפרים וככפיר לבית יהודה** כי לאפרים ידמה כשחל שבא ממקום אחר לטרוף טרפו, כן בא ה' עליהם מציון ששם סוכו ומעונתו, אבל לבית יהודה דומה ככפיר שטורף במקום אשר הוא שוכן שם, כי משכנו ביהודה, (והוא עצמו מ"ש כי אנכי כעש לאפרים וכרקב לבית יהודה).

אני אני ר"ל ואיך שיהיה אין רעתם ענין טבעי או מקריי רק השגחיי, כי **אני אני** הוא הטורף, בין באפרים ששם **אטרף ואלך**, ר"ל שאלך עם הנטרף להוליכו למקומי כדמיון השחל שטורף ונושא למרחוק, ובין ביהודה ששם אני טורף בסוכתי, שם **אשא** ולא אלך, כי מקומי שם כדמיון הכפיר, ובשני מיני טריפות אלה **אין מציל** מידי, ולא יועיל אשור לכם:

פסוק טו

אלך, נגד מ"ש אני אטרוף ואלך מוסיף לאמר לא לבד **כי אלך** מאפרים לירושלים כי גם **אשובה אל מקומי**, שאתרחק מציון ג"כ ואשוב לשמים להתרחק מהם לגמרי, **עד אשר יאשמו**, וזה ימשך עד עת שישובו בתשובה מעצמם ע"י **שיאשמו ובקשו פני**, ר"ל

שיכירו אשמתם ויבקשו פני וישובו בתשובה, או אם לא יכירו אשמתם מעצמם, עכ"פ **בצר להם ישחרונני** תמצאנה אותם רעות רבות וצרות ואז ישחרוננני ע"י תוקף הצרות:

פרק ו

פסוק א

לכו ונשובה באמרו כי בצר להם יבקשו את פני ה', יביע אומר מה יאמרו אז בבקשם את ה' ומה ישיב ה' אליהם מענה, הם יאמרו זה לזה **לכו ונשובה עד ה'**, **כי הוא טרף** המכות שלנו לא היו טבעיים רק באו ממנו וא"כ רק הוא יוכל לרפאות אותנו, ונגד החולי הפנימית שצריך רפואה יאמרו **שהוא היה הטורף והוא ירפאנו**, ונגד המכה החיצונית שצריך חבוש על השבר, יאמרו כי **הוא יך ויחבשנו**, כי התשועה תלוי בו לבדו, כמ"ש והוא לא יוכל לרפא לכם וכו':

פסוק ב

יחיינו מיומים כי עשרת השבטים גלו על ידי סנחריב ג' פעמים כמ"ש כעת הראשון הקל וכו' והאחרון הכביד (ישעיהו ח':כ"ג), וכן שבט יהודה גלו ג' פעמים ע"י נ"נ, כמבואר במ"ב ובירמיה, ע"כ יבקשו כי יחיה אותם מן השני ימים שהיו ימי הפקודה, **וביום השלישי** שהוא הגלות השלישי שאז נפלו לגמרי, **יקימנו** מנפילתנו **ונחיה לפניו** ונעבוד את ה':

פסוק ג

ונדעה. ואז **נדעה לרדף לדעת ה'** ר"ל שנשתדל להשיג האמתיות בהשגחת ה' להשיג דרכי השגחתו וטובו וחסדיו עד שתהיה השגתו ברורה אצלנו **כשחר** אשר **נכון מוצאו** וגם ר"ל שכל עוד שנשתדל לדעתו כן תתגלה לנו ידיעתו ביותר, כמ"ש וארח צדיקים כאור נוגה הולך ואור עד נכון היום, וע"ז מדמהו לשחר שאורו מתגלה לאט לאט עד יזרח שמש, כן תופיע עלינו אור ידיעתו וישועתו, **ויבא כגשם לנו**, כמו שהגשם בא ע"י הכנת האדמה שהאדים הלחים העולים מן הארץ לרקיע הנשימה אם ימלאו העבים גשם על הארץ יריקו כן ע"י מעשינו באתערותא דלתתא ישוב להוריד עלינו גשם נדבות גשמי השכלה ותשועה, וגם אם לא יבא תיכף כגשם הבא בעתו יבא עכ"פ באחרית הימים **כמלקוש** אשר **יורה ארץ** והולידה והצמיחה:

פסוק ד

מה אעשה (תשובת ה') אתה **אפרים**. וכן אתה **יהודה**, מה **אעשה לך**, **וחסדכם כענן בקר**, הלא העקר אשר ה' דורש ממך הוא עשות משפט ואהבת חסד, שעקר הוא שיעשה חסד עם הבריות (וגם בחסד נכללו המצות שעושה בין אדם למקום מצד החסידות שנקראים

תורת חסד כמ"ש במק"א) אבל חסדכם הוא דומה כענן בקר שבזרוח השמש יעלה הענן ויתפזר ומרוה לא יורה את האדמה, ואיך תבקשו שיבא כגשם לכם ואין גשם בלא ענן ומענן בקר לא יתהוה גשם, וגם בעת תדמו **כטל** שיתהוה בלילה מן הרסיסים העולים מן הצמחים ויתמיד כל הלילה, הלא **משכים הולך** וכזרוח השמש אין טל ואין מטר עליכם, כן בעת תשכימו ללכת לחפצכם ודרכיכם יופסק חוט החסד ואין חסד ואין דעת אלהים בארץ:

פסוק ה

(ה-ו) **על כן** שיעור הכתובים **על כן חצבתי בנביאים** (אשר) **הרגתים באמרי פי כי חסד חפצתי ולא זבח**, (ומ"ש ומשפטיך אור יצא הוא מאמר מוסגר) מצייר במליצתו נשגבות, ה' שלח את נביאיו להוכיח את העם אשר חשבו שברוב הזבחים והעולות שהם מתמידים להקריב יתנו לה' שוחד ומתן ויכפרו פניו עד שהותר להם לעשות כל רע, כמ"ש הגנוב רצוח ונאוף והשבע לשקר ובאתם ועמדתם לפני בבית אשר נקרא שמי עליו ואמרתם נצלנו, והנביאים הגידו להם אמרי פיו של ה' שה' יאמר **חסד חפצתי ולא זבח**, שאינו חפץ בזבחים ועולות רק שיעשו חסד ושידעו דעת אלהים, והעם קמו על הנביאים והרגו אותם בעבור נבואה זאת שנבאו, ובזה יצייר כי ה' הרג את הנביאים באמרי פיו, שע"י אמרי פיו שנבאו בשליחותו נהרגו וה' היה הסבה להריגתם וכאילו הוא הרגם, אולם במה שנהרגו הנביאים ע"י דבור זה והם מסרו נפשם למות עבור הדבור הזה שדברו לאמר **כי חסד חפצתי ולא זבח**, נשאר הדבור הזה קיים ומתמיד בלב הדורות הבאים כדבר החקוק בעט ברזל על מצבות צור ואבן לזכרון עולם, ובזה יצייר המליץ שגויות הנביאים הנהרגים נעשו כמצבות צורים ולוחות אבנים שעליהם חצב ה' את אלה הדברים **חסד חפצתי ולא זבח**, וז"ש **על כן** ר"ל על אשר חסדכם דומה כענן בקר ואינכם עושים חסד ולא יודעים אלהים, ע"כ **חצבתי בנביאים** ר"ל בגופות הנביאים אשר **הרגתים באמרי פי**, חצבתי וכתבתי עליהם בעט ברזל לאמר **כי חסד חפצתי ולא זבח**, שהזבחים והשלמים שאתם מביאים שראשית ענינם היה שיאכיל בשרם לעניים בקדש, עקר חפצי הוא החסד לא הזבח.

ודעת אלהים חפצתי מעולות. העולה שהיא כליל לגבוה עקרה הוא שידע את ה' ושראוי שיקריב א"ע כליל על מזבחו לרצון ועקר חפץ ה' הוא דעת אלהים לא העולה כן נשאר חרות וחצוב בגויות הנביאים הנהרגים, ומ"ש **ומשפטיך אור יצא** הוא מאמר מוסגר כאומר אם כן אם אכלה חרבכם נביאכם כאריה משחית איך יצא משפטך לאור ואיך תצדק בדינך?:

פסוק ז

(ז-ח) **והמה** עתה יספר החוזה באיזה אופן נהרגו הנביאים בימים ההמה, ויצייר אותו במליצה נשאה ונשגבה מאד, נביאי ה' נהרגו ע"י מלכי ישראל שני פעמים, א] מצאנו במלכים שנהרגו כל נביאי ה' בימי אחאב ע"י איזבל אשתו, וכל הנביאים בעת ההיא היו תלמידי אליהו כמבואר בכתוב ואליהו היה מתושבי גלעד (כמ"ש במ"א סי' י"ז) (ולכן דעת חז"ל במדרש שהיה אליהו מבני בנימין כי בני בנימין לקחו את נשי יבש גלעד (כמ"ש בשופטים כ"א:ט'-י')והתישבו שם, והיה אליהו מבני בניהם ונשאר תושב ביבש גלעד) ומזה ידענו כי בני הנביאים מישיבת אליהו שנהרגו היתה הריגתם בגלעד. ב] זאת שנית נהרגו בשכם בימי ירבעם, כי בעת מלך ירבעם ובחר את עיר שכם (שהיתה עיר מקלט הלוים) לעיר מלכותו, בודאי נמצאו שמה נביאים שנבאו והוכיחו על העגלים אשר עשה והרג אותם והשמידם, עפ"ז ירכיב החוזה בדמיונו את הרצח שנעשה בגלעד ובשכם לנביאי ה' אל ההריגה שנעשה בשני מקומות אלה בימי קדם בעבור קנאת ה' שקנאו על הזנות, שבגלעד הרגו בני ישראל בימי הגבעה את אנשי יבש גלעד על אשר עברו את ברית השבועה והחרם שהחרימו ישראל אז את מי שלא יעלה בקהל ה' להנקם על הזנות שנעשה בגבעה, ובשכם הרגו בני יעקב את אנשי שכם ג"כ בעבור הזנות והנבלה שעשה לבת יעקב, ועם הרעיון הזה המשוטט עתה בדמיון החוזה מימי קדם שהרגו בגלעד ובשכם בקנאתם לה' על הזימה, ידבר מרורות על הרצח שנעשה באלה המקומות לנביאי ה', ונדמה להרוצחים שמקנאים ג"כ קנאת העגלים והבעל שבזו הנביאים אותם, כאילו יקנאו בם קנאת הזנות והעברת הברית והאלה כבימי קדם, וז"ש **והמה** הנביאים נדמו להם **כאדם אשר עברו ברית** שכרתו בני ישראל בימי הגבעה לעלות לצבא, והם (בני יבש גלעד) עברו ברית **ושם בגדו בי**, ומפרש **גלעד קרית פועלי און**, הם היו בני אדם אשר עברו ברית ושבועה ובגדו בה' ולא עלו למצפה למלחמה על הגבעה, ועי"ז היתה **עקובה מדם** שנהרגו כולם ונשפך דמם ועתה נהרגו שם הנביאים בגלעד כאילו גם המה עברו ברית ובגדו בה':

פסוק ט

וכחכי איש, וכן היה הרצח שנעשה לנביאים בשכם, נדמה ג"כ כאילו הנביאים עשו זימה וזנות שבענין זה נהרגו בני שכם בימי קדם, וז"ש **וכמו שיחכה איש** ויקוה, אם יראה **גדודים של חבר כהנים** שהולכים **דרך ירצחו שכמה**, שהולכים לדרך שכם לרצוח שמה נפשות, בודאי כל איש יחכה שהכהנים האלה ההולכים לרצוח נפשות בשכם הוא מפני שאנשי שכם **זמה עשו**, והכהנים יקנאו על הזנות כמו שקנאו בני יעקב על הזימה

שנעשה בשכם בימי קדם, וכן היה נראה בעיניהם הליכת כהני העגלים להרוג נביאי ה' כאילו עשו זימה ונבלה בישראל, אבל לא הנביאים עשו זימה, כי בהפך.

פסוק י

בבית ישראל ראיתי שערוריה, **כי שם זנות לאפרים**, אפרים עשו זנות שזנו לע"ז ועל ידם **נטמא ישראל**, שע"י שזנו אפרים שהוא שבט המולך נטמאו יתר השבטים, הם נמצא בם זנות לא בנביאים הנרצחים:

פסוק יא

גם יהודה, מוסב ע"מ שאמר למעלה מה אעשה לך אפרים מה אעשה לך יהודה וחסדכם כענן בקר שדבר גם אל יהודה, ופירש תחלה חטאת אפרים שהרגו את הנביאים, ועתה שב אל יהודה, אמר גם יהודה חסדכם כענן בקר, שב לאמר **שת קציר לך בשובי שבות עמי** לך ישית החסד קציר כענין זרעו לכם לצדקה וקצרו לפי החסד, אתה תקצר פרי החסד בעת שאשיב שבות עמי, היינו בימי חזקיה ששב ה' את שבותם ונושעו בה', אז עשה החסד קציר, כמ"ש ויספה פליטת בית יהודה הנשארה שורש למטה ועשה פרי למעלה (ישעיהו ל"ז:ל"א):

פרק ז

פסוק א

כרפאי לישראל נמשך למעלה שאמר שליהודה יעשה החסד קציר בשובי את שבותם, לעומת זה אומר כי לא כן לישראל להם לא יעשה החסד קציר, כי בעת שארצה לרפאות את ישראל ולהשיב גם שבותם אז **ונגלה עון אפרים**, תחת שתחלה היה עונם מכוסה יתחילו להעוה בגלוי ובפרהסיא, כי כשהטיב ה' לישראל בימי ירבעם בן יואש שאז השיב את שבות ישראל וגבולה מלבא חמת עד נחל הערבה התחילו לחטוא בפרהסיא, **ועון אפרים**, הוא מה שהעוו בדברי האמונה בין אדם למקום, **ורעות שומרון** הרע שעשו בין אדם לחבירו, ומפרש נגד ונגלה עון אפרים **כי פעלו שקר** לשקר באמונת ה' ולעשות ע"ז, ונגד ונגלה רעות שומרון אומר, **וגנב יבא פשט גדוד בחוץ**, מה שתחלה בא גנב אחד, וגם בא כגנב לגנוב בסתר באין רואה, עתה פשט גדוד, לא יבא גנב אחד רק יפשטו גדוד, ולא באו כגנב בצנעה רק שפשט בחוץ בפרהסיא לעיני השמש:

פסוק ב

ובל יאמרו ללבכם, ר"ל כי בעת שהיה רע להם היו חושבים בלבבם שאני זוכר את רעתם ומעניש אותם ולכן לא נגלה רעתם כ"כ, אבל בעת שרציתי לרפא אותם והרחבתי את

גבולם **לא יאמרו ללבבם עוד שכל רעתם זכרתי**, וחושבים ששכחתי רעתם ולא אענישם ולכן יעשו עונות בפרהסיא, אולם יאמר למה לי לזכור רעתם הקודם, הלא **עתה סבבום מעלליהם**, הלא יסבבו אותם מעלליהם הרעים שעושים עתה אשר **נגד פני היו**, שהם עומדים נגד פני בהוה, וא"צ כלל לזכור עונות ראשונים:

פסוק ג

ברעתם, מעתה יתחיל הנביא לספר אופן מפלתם ע"י מלך אשור שהגלה אותם מארצם, ותחלה יספר הסבה אשר הסבה כל זאת, שהסבה הראשונה לזה היה ע"י שמרדו במלכיהם והרגו אותם, שתחלה התקשר שלום בן יבש והרג את זכריה בן ירבעם ויכהו קבל עם, ועליו עלה מנחם בן גדי וימיתהו וימלוך תחתיו, וזה היה הסבה שבא פול מלך אשור על הארץ ומנחם נתן לו אלף ככר כסף להחזיק הממלכה בידו (מלכים ב ט"ו:י"ט) ואח"כ התקשר פקח בן רמליהו על פקחיה בן מנחם וימיתהו וימלוך תחתיו, ועליו עלה תגלת פלאסר מלך אשור ויגלה זבולון ונפתלי, וזה היה ע"י אחז (כנז' שם ט"ז) ואח"כ הכה הושע בן אלה את פקח וימלוך תחתיו, ועלה עליו שלמנאסר מלך אשור ויהי הושע לו עבד וימצא מלך אשור בהושע קשר כי שלח מלאכים אל סוא מלך מצרים ויעצרהו מלך אשור ויאסרהו בבית כלא וצר על שומרון ויגל את ישראל אשורה (שם סי' י"ז), ויתב' מדברי הספר כי גם מה שמצא מלך אשור קשר בהושע היה בסבת מלשינות מבני ישראל, שמרדו בהושע וחשבו עליו מזימות להשחיתו והם גלו אזן מלך אשור מאשר חושב למרוד בו, ועל הדברים האלה הטיף החוזה דברי נבואותיו מכאן עד סוף הספר, ועפ"ז נבוא אל הבאור, יאמר בעת שהיו עדיין נאמנים למלכם, **וברעתם ישמחו מלך** משתדלים לשמח לב מלך ברעתם **ולב שרים בכחשיהם**, וזה היה קודם המרד, בעת ההיא.

פסוק ד

כולם מנאפים, עסקו כולם בניאוף **כמו תנור בוערה מאופה**, מדמה במליצתו יצר הזנות כלהבת אש המבעיר את התנור ומסיקו ומחממו, כי כן יבעיר אש התשוקה אל המשגל, והאופה המסיק את התנור יושב כל הלילה ומבעיר שם את האש, ואם יתנמנם יש לו איש אחד שמעיר אותו משנתו בל יניח את התנור להצטנן, ולא יוכל לישן רק בעת שילוש בצק חדש וממתין עד שתתחמץ העסה שיהיה ראוי לאפות שאז **מלוש בצק עד חומצתו ישבות המעיר** אותו משנתו ולא יעירנו, והיינו שהכח המתאוה לא יניחנו רגע ויעורר את תאותו בכל פעם ולא ישבות רק שעה קטנה מעת שנאף עד תחליף תאותו כח, כ"ז עושים בעת שיש להם שלום עם המלך והשרים, אבל.

פסוק ה
יום מלכנו, כשהגיע יום מפלת המלך יום המרד שרצו להרגו, אז בלילה שלפני יום המרד לא עסקו בניאוף, כי אז התאספו הקושרים להתיעץ איך יקימו מזימות לבם, ובהתועדם שתו יין כל הלילה עם השרים עד שהשרים נעשו חולים ע"י היין, ועי"כ לא יכלו שרי המלך לעמוד ולהזהר מן הקשר ולשמור את ראש המלך, וז"ש שאז **החלו שרים** שעשו אותם חולים ע"י **חמת מיין** ר"ל ע"י חמום של היין, אשר היין **משך ידו את לוצצים**, שאז גבר ידו של היין וימשוך בין הלוצצים עם כל מחנותיו:

פסוק ו
כי קרבו, כי בו בלילה **קרבו את לבם הדומה כתנור** המוכן להתחמם מלהבות אש, קרבו את לבם זה לזה, ר"ל שכ"א גלה מצפוני לבו ומסרו סודותיהם זה לזה **בעת ארבם** להרוג את המלך, ובאיזה אופן יהרגוהו, ולכן **כל הלילה ישן אופיהם**, לא העירו בלילה הזאת את האופה שהוא יצר התאוה והעריות והניחוהו לישן ולנוח בלילה הזאת שלא עסקו בניאוף רק בעניני המרד והרצח, אבל **בקר הוא בוער כאש להבה**, בבקר שנגמר המרד והרגו את המלך הבוער התנור שהוא לבם וקרבם, ולא הובער באש העשוי להסיק התנור לאפות בו לחם, רק הובער **באש להבה** שהלהב דרכו לכלות ולאכול את כל הקרב אליו מרחוק, היינו שכח המתעורר שהובער אז לא היה של יצר המתאוה רק כח המתעורר של רוח הכעסני בקנאה וחמה ורצח להרוג ולאבד ולהשמיד, כי אז.

פסוק ז
כולם יחמו כתנור, אז לא בא האופה להסיק את התנור כי הם עצמם היו התנור והם עצמם נתחממו מן הלהבה שהיא להבת המרד שהיה כלהב אש אוכלה, **ואכלו את שופטיהם**, ובאופן זה **כל מלכיהם נפלו**, שכן הרגו את כל מלכיהם ע"י קשר ומרד, שכן נהרג זכריה בן ירבעם, ושלום בן יבש ופקחיה בן מנחם ופקח בן רמליה, וכן הלך הושע שבי ביד צר ע"י המרד כנ"ל, וזה היה סבת גלותם ואבדונם, וזה היה להם מפני **שאין בהם קורא אלי** שהם ומלכיהם היו רשעים עובדי אלילים:

פסוק ח
אפרים, וע"י שהרג את מלכיהם עי"ז נסתבב **שאפרים הוא יתבולל** ויתערב **בעמים**, כי מנחם קרא למלך אשור לעזור לו ע"ד המלוכה, וכשקשר פקח על פקחיה בן מנחם בא מלך אשור לריב ריבו, ואגב רב ריב מלך יהודה והגלה את ארץ נפתלי, ואח"כ כשהרג הושע את פקח בא על הושע כנ"ל פסוק ג'. וזאת גרמו להם בעצמם ע"י הריגת מלכיהם. ועי"כ **אפרים היה עוגה בלי הפוכה**, מפני שדבר עד עתה במשל התנור יאמר במליצתו

שבכל זה לא נאפו בתנור המחומם באש עברתם, רק היה דומה כעוגה הנאפית ע"ג גחלים, שצריך שתתהפך כמה פעמים כדי שתאפה מכל צד, ואם לא נתהפכה יש לה שתי חסרונות שבצד התחתון הסמוך אל הגחלים ישרפו הגחלים את העוגה, ובצד העליון לא נאפה עדיין ואינה ראויה לאכילה, והנמשל יבואר בפסוק שאח"ז:

פסוק ט

אכלו מבאר את הנמשל כמו שהעוגה בלי הפוכה תאכל בצד התחתון מן הגחלים שזה בדמיון שבא כח זר שהוא כח האש ואוכל כח העוגה, **כן אכלו זרים כחו והוא לא ידע**, שמלך אשור אכל את כחם ולקח ממונם והגלה אותם, וכמו שהעוגה הזאת לא נאפת מלמעלה והיא עסה רפויה ורכה, כן **גם שיבה זרקה בן והוא לא ידע**, שנדמו כאיש שיבה שרפה כח חייו ודשן עצמותיו, רפה המזג וחלש האברים, כן נעשו חלשים בעצמם ונשתה גבורתם כזקן תש כח:

פסוק י

וענה נגד מ"ש למעלה (ה' ה') שבעת אשר יענה גאון ישראל בפניו אז בצאנם ובבקרם ילכו לבקש את ה' וישובו בתשובה, אומר עתה הגם **שענה גאון ישראל בפניו**, בכל זה לא נכנעו אל ה' **ולא שבו אל ה'**, לשוב בתשובה וגם **לא בקשוהו בכל זאת** לבקש את ה' בקרבנות ובתפלה רק בקשו עזר מן העמים:

פסוק יא

ויהי אפרים כיונה פותה אין לב לעשות הכל בלא לב ושכל, כי **מצרים קראו אשור הלכו**, אחר שהיו תחת מלכות אשור לא היה להם לקרוא מצרים לעזרה, שזה היה סבת גלותם שמצא מלך אשור קשר בהושע אשר שלח מלאכים אל סוא מלך מצרים. ולכן ויעצרהו בבית כלא ויצר על שומרון ויגל את ישראל אשורה, והיה בזה עוד סכלות אחרות שאחר שקרא למצרים, הלך הושע לאשור, שכן משמע ממ"ש מ"ב (יז ד') ויעצרהו מלך אשור ויאסרהו בבית כלא ויעל מלך אשור בכל הארץ ויעל שומרון ויצר עליה שלש שנים, שמשמע שהושע הלך לקראת מלך אשור כעבד ונכנע, ושם עצר אותו ולא נתנו לשוב לשומרון ואז עלה על הארץ, כי אם היה הושע נשאר בשומרון לא היה יכול לאסרו שהלא הוצרך לצור על שומרון ג' שנים, וזו סכלות גדולה מאד אחר שידע בנפשו כי מרד בו וישלח מצרימה לא היה לו ללכת לאשור ולהמסר בידו, וז"ש:

פסוק יב

כאשר ילכו במה שהלך לאשור זה היה מה' שעי"ז **אפרוש עליהם רשתי כעוף השמים אורידם**, בזה נדמה כעוף השמים שא"א שתשיג אותו יד הציד מגבהי שמים, רק שפורש

עליו רשת והעוף יורד אל הרשת ונצוד שם, כן לא היה אפשר שתשיג אותו יד מלך אשור בשומרון עיר בצורה, ונפתה כיונה פותה לרדת ממקומו אל הרשת היינו ללכת אל מלך אשור ושם נלכד ברשת ונאסר בבית כלא, וזה היה בהשגחת ה' שהוליך אותו שולל, **איסירם** שיעור הכתובים **כשמע איסירם לעדתם ואנכי אפדם** ר"ל וגם אז היה להם עדיין תקנה אם היו שומעים למוסרי ולתוכחתי, וז"ש **כשמע**. ר"ל אני חשבתי, שאם ישמעו מוסר, אז **איסירם לעדתם** אומר להם בזה דברו מוסר, והיינו שאומר להם שיראו ש-...

פסוק יג

אוי להם בעבור **כי נדדו ממני**, כן איסרם במוסרי, ובזה **ואנכי אפדם**, כשמע שישמעו את המוסר הזה וישובו אלי עי"ז שישיתו לב מה החטא גורם, עי"ז אפדם מיד מלך אשור, אבל **והמה דברי עלי כזבים** הם לא נתיסרו בזה לשמוע מוסר ולא שמו על לב שהרעה באה להם ע"י שנדדו מה'. רק דברו על ה' כזבים להכחיש את ההשגחה והעונש:

פסוק יד

ולא זעקו אלי בלבם גם בעת **כי יייללו על משכבותם** מרוב הצרות הם רק מיללים, אבל אינם זועקים אל ה' להתפלל לפניו, וגם אם יזעקו אליו אינו בלבם, רק מן השפה ולחוץ, **על דגן ותירוש יתגוררו** הם מתגוררים ממקום למקום כדי להשיג דגן ותירוש, והם **יסורו בי** ר"ל יסוררו בי כבן סורר ומורה הבלתי שומע בקול אביו והוא זולל וסובא:

פסוק טו

ואני יסרתי, מה שיסרתי את הבן סורר ומורה הלז היה על הכוונה שחשבתי כי בזה **חזקתי זרועותם** שעי"כ ישובו בתשובה ואחזק את ידם, כמ"ש איסירם לעדתם ואנכי אפדם, אבל הם **אלי יחשבו רע**, שחושבים שאני פועל הרעות ולא יחשבו שכוונתי הוא לטובתם:

פסוק טז

ישובו לא על, הם ישובו מן הרשת (הנזכר למעלה אפרש עליהם רשתי כעוף השמים אורידם) אבל העוף הזה אחר שישוב מן הרשת **לא ישוב על**, לעוף למעלה, רק ילך מרשת זה אל רשת אחר, שכן ברחו מרשת מצרים אל רשת אשור, **היו כקשת רמיה יפלו בחרב שריהם מזעם לשונם**, שיעורו **שריהם היו כקשת רמיה**, ור"ל על השרים שהלכו אל מלך אשור והלשינו את הושע בן אלה שמרד בו וששלח מנחה אל סוא מלך מצרים, וחשבו בזה לירות חץ קשתם על הושע ומלך אשור צר אח"כ על שומרון והרגם, ובזה נדמו כקשת רמיה שמי שמורה בו חץ חוזר החץ אל לב המורה, וכן חזרו חצי לשונם אל לבם, ור"ל **שריהם** אשר ירו חצים **מזעם לשונם** בלה"ר שאמרו על מלכם הם עצמם **יפלו**

בחרב ע"י מלך אשור, וא"כ נדמו כקשת רמיה, **זו לעגם בארץ מצרים** כן לעגו עליהם בלעג במצרים, ששם לעגו עליהם שהיו כקשת רמיה:

פרק ח

פסוק א

אל חכך שופר, ה' אומר אל הנביא שיתן שופר אל חכו וימהר לפרוח **כנשר** ולעמוד **על בית ה'** ושם יתקע בשופר, כי על דבר גדול והודעה רבה היו תוקעים בשופר בבית ה' וצוהו שיעמוד על הבית בגובה שישמעו בכל קצוי ארץ את קול השופר, יתקע בשופר ויודיע שכל הרעה באה להן **יען שעברו בריתי ועל שפשעו בתורתי**, וגם צוה לתקוע בבית ה' כדי שישמעו יהודה ג"כ וישובו אל ה' בימי חזקיהו, שבא מלך אשור גם עליהם וה' מהר כנשר להציל קינו, כמ"ש כצפרים עפות כן יגן ה' על ירושלים (ישעיהו ל"א:ה'):

פסוק ב

לי יזעקו נגד מ"ש ולא זעקו אלי בלבם, אמור להם **שיזעקו אלי ישראל**, ויאמרו **אלהי ידענוך**, אנחנו יודעים אותך שהרעה באה מאתך בהשגחה לעונש על שפשענו בך:

פסוק ג

זנח, כ"ז יאמרו בזעקתם, ידענו שע"י **שזנח ישראל טוב** לכן **ירדף האויב אותו**, ואין זה מקרה רק עונש מה':

פסוק ד

הם המליכו ולא ממני, המלכים שבחרו הם המליכו אותם מעצמם ולא ע"י נביא ע"פ ה', ואח"כ **השירו** שהסירו אותם מן המלכות, **ולא ידעתי**, כי גם זה היה נגד רצון ה', וכפי הנראה שני מלכים הוסרו מן המלוכה ע"י שלא החזיקו בעבודת העגלים, והוא שלום בן יבש, שלא כתב בו ויעש הרע בעיני ה' כמו שכתוב בכל מלכי ישראל, שגם בזמרי שלא מלך רק שבעה ימים כתיב וימת על חטאתו אשר חטא ללכת בדרך ירבעם, וכ"ש שהיה לו לכתוב זאת בשלום שמלך ירח ימים, ומבואר שהוא לא הלך בדרך ירבעם, והיה נמצא כת בישראל שהחזיקו בידו בזה וכת מתנגדת שרצו לחזק עבודת העגלים והם אשר תמכו ידי מנחם בן גדי, שעלה עליו וימיתהו, ולכן הוצרך מנחם לתת אלף ככר כסף לפול מלך אשור להחזיק הממלכה בידו, כי הכת שהיו עם שלום לבטל את העגלים היו מתנגדים לו, וכן הושע בן אלה כתוב בו ויעש הרע בעיני ה' רק לא כמלכי ישראל אשר היו לפניו. מבואר שלא עבד את העגלים, וכן אמרו חז"ל שבטל את השומרים שהושיב ירבעם על הדרך שלא יעלו ישראל לרגל, והכת שנטו אחרי חטאת ירבעם חלקו עליו

מפני זה והלשינוהו למלך אשור ויעצרהו בבית כלא, נמצא הסרת שני מלכים האלה היה שלא בידיעת ה' ר"ל נגד רצונו.
כספם וזהבם עשו להם עצבים שבעוד שהחזיקו המלכים בעבודת העגלים היו המלכים עושים העצבים מאוצר המלכות, ובעת שמלך שלום בן יבש והושע בן אלה שלא תמכו בעבודת העגלים והעצבים, אז העם עשו להם עצבים מכספם ומזהבם, **למען יכרת** המלך שהמליכו תחלה, שעשו עצבים לחזק הקשר של מחזיקי ביד עבודת העגלים אשר התקשרו להכרית את המלך:

פסוק ה

זנח עגלך שמרון ר"ל למען יכרת המלך אשר זנח את עגלך, אשר עזב את העגל של שומרון ולא רצה לעבוד אותו, **חרה אפי בם**, ר"ל הנה עד עתה שנעשו העגלים בפקודת המלכים היה עקר החרון על המלכים, אבל עתה שהמלך זנח את העגל והעם עשו אותו מכספם, מעתה החרון אף יהיה בם בהעם, **כי עת מתי לא יוכלו נקיון**, עד מתי יהיה חטא זה של העגלים אצלם ולא יוכלו להנקות מחטא זה, הלא עתה אינם מוכרחים לעבוד את העגלים ויש להם חפשיות לעבוד את ה':

פסוק ו

כי מישראל ר"ל הנה עד עתה לא היה העגל נעשה מכסף העם רק בכסף המלך. ולא הם עשו אותו רק המלך, אבל עתה הלא **הוא מישראל** שהם נתנו הכסף לזה כמ"ש כספם וזהבם עשו להם עצבים, **והוא חרש עשהו** וישראל הוא ג"כ האומן שעשה את העגל, לא המלך, ושיעור הכתוב **כי עגל שומרון מישראל והוא חרש עשהו ולא אלהים הוא כי שבבים יהיה**, ר"ל ואינם עובדים אותו מצד שהוא אלהים רק מצד ששבבים יהיה, שישראל רוצים להיות שובבים ובהפקירא ניחא להו שלכן עושים את העגלים שזה היה אצלם אות ההפקרות ופריקת עול תורה ומצות ולהיות שובבים לעשות ככל חפץ לבם, לכן עשו את העגלים אשר יודעים בעצמם שלא אלהים המה:

פסוק ז

כי רוח יזרעו, ולכן קבלו גמול כמעשה ידיהם, כמו שזרעו רוח כן **יקצרו סופה** שהוא גדול מרוח, **קמה אין לו** מן הזרע שזרעו לא יהיה לו קמה, היינו שלא ישאו פרי עמלם, ובכ"ז **צמח בלי יעשה קמח זרים יבלעוהו אולי יעשה**, ר"ל גם דבר שמתחיל לצמוח מעמלם הגם שאינו עתיד לעשות קמח לעולם כי הוא צמח דק שדוף קדים, בכל זה זרים יבלעוהו וישחיתוהו תיכף מפני הספק שיסתפקו אולי יעשה קמח אחר שיגדל, לכן לא יניחוהו שיגדל כלל ויבלעוהו תיכף עודנו באבו, ומפרש הנמשל.

פסוק ח
נבלע, כי כן **נבלע ישראל** שזרים בלעוהו, הגם **שעתה היו בגוים ככלי אין חפץ בו** והוא צמח בלי יעשה קמח, בכ"ז בלעוהו מצד שאולי יעשה קמח לעתיד:

פסוק ט
כי מבאר מה היה הסבה לזה, שזה היה מפני שהם השתעבדו למלכי אשור ואח"ז בגדו בבריתם ושלחו מלאכים אל סוא מלך מצרים להתקשר עמהם נגד אשור וזה העלה עליהם חמת מלך אשור (כנ"ל ז' י"א), וז"ש **כי המה עלו לאשור**, וקבלו עליהם את מלכותו, ואח"ז **אפרים התנו אהבים**, אח"ז נתן אתנן למלך מצרים, כזונה שיש לה בעל והיא נותנת אתנן לזונים אחרים לבקש מהם אהבה לעזוב את אישה ולמרוד בו. ואמר **פרא בודד לו** ר"ל גם פרא למוד מדבר שיוצא ומתרחק ממקומו, כמ"ש (ירמיהו ב':כ"ד) פרא למוד מדבר באות נפשה שאפה רוח, בכ"ז הגם שינוע ממקומו דרכו ללכת בודד והוא שונא האהבה והחברה להיות לו רעים רבים, לא כן אפרים שנדמה לפרא למעשיו וכמוהו אהב לנוע ממקומו, הם בקשו רעים רבים ונתנו אתנן לבקש אהבים:

פסוק י
גם, ובכ"ז הגם כי עתה **יתנו בגוים**, הגם שיתנו אתנן אל הגוים לבקש מהם אהבה וכריתת ברית, בכל זה עדיין יש תקוה **שעתה אקבצם** ממקומות אשר נדחו שמה ואשיב שבותם, אם **ויחלו מלך שרים מעט ממשא**, אם **המלך והשרים** שלהם **יחלו** ויחרדו **מעט**, מדברי **המשא** שנשאו עליהם הנביאים משא ונבואת פורעניות, אם יחלו מעט מדברי הנביאים וישובו אל ה' אקבצם גם עתה:

פסוק יא
כי, אבל הם לא חלו ממשא דבר ה', **כי הרבה לו אפרים מזבחות לחטא**, במה שהתנו בגוים לא נתנו להם אתנן לכריתת ברית מדיני לבד, כי גם השתתפו עמהם לעבוד את אליליהם וירבו למו מזבחות להקריב עליהם לעצבי הגוים, **היו לו מזבחות לחטא** לדעת אפרים המזבחות שמרבה לע"ז אינם חטא, רק המזבחות שהיו לו מתחלה לשמים, הם אצלו מזבחות לחטא, ומפרש מי הם המזבחות שהיו לו תחלה.

פסוק יב
אכתב לו רבי תורתי, המזבחות שכתבתי לו בתורתי שהם המזבחות שנעשו להקריב עליהם קרבנות לשמים, שהוא מזבח שבמקדש שנעשה כפי התורה, המזבחות האלה **כמו זר נחשבו** אצלם, שמי שעלה להקריב במזבח שבמקדש היה נהרג, וכן מי שעשה

מזבח להעלות עליו לשמים היה נחשב לו לחטא והיו הורגים אותו, כי היו אומרים שהמזבחות שהיו להם מקודם לשמים היה לחטא בעיניהם:

פסוק יג

זבחי הבהבי, העולות שהוקדשו לשמים להביאם כליל על הלהב, הם יוציאו אותם לחולין **ויזבחו בשר ויאכלו** יעשו מהם זבחי חול ויאכלו את הבשר, באמרם כי **ה' לא רצם** שאין ה' רוצה בקרבנות כי לדעתם ה' לא ישגיח על מעשה בני אדם אף כי לקבל מהם קרבנות, וע"כ יקריבו לבעלים ולכוכבי השמים וכסיליהם, והקרבן המובא לה' נחשב להם לחטאת, וכ"ז באר מ"ש כי לא חלו ממשא דברי הנביאים, ולא זאת לבד כי גם **עתה אשר יזכר עונם ויפקד חטאתם** והעניש אותם ע"י מלך אשור, בכ"ז לא חלו מעונשי ה' לשוב אליו רק **המה מצרים ישובו**, הלכו למצרים ונדמה כאילו שבים למצרים, ר"ל כאילו לא גאלם ה' להיות לו לעם רק ישובו לאשר היו בתחלה במצרים עכו"ם ולא קבלו תורה ומצוה:

פסוק יד

וישכח ישראל את עשהו, ושם במצרים שכח את ה' שעשה אותו לו לעם, **ויבן היכלות**, כמו המצרים שהיו בונים לכל כוכב היכל מיוחד לעבוד שם עבודת הכוכב ההוא כנודע, **ויהודה** הגם שעובד את ה' בבהמ"ק **הרבה ערים בצורות** ויבטח בחוזק מבצריו ולא בטח בה'. ולכן **ושלחתי אש בעריו** וכו':

פרק ט

פסוק א

אל תשמח ישראל, אתה ישראל, לא תוכל לשמוח **אל גיל כיתר עמים**, כי העמים הם נתונים תחת המערכה כמ"ש אשר חלק ה' אלהיך לכל העמים, ובעת שהמזל מצליח להם והמערכה טובה הם שמחים. אבל אינך תחת כוכבי השמים וכסיליהם, כי אתה מאורשה לה' כמ"ש בועליך עושיך ה' צבאות שמו, וכשתסור מהשגחתו לעבוד אלהים אחרים את דומה כזונה מתחת אישה, וז"ש כי **זנית מעל אלהיך**, **אהבת אתנן** את דומה כזונה שאוהבת אתנן ועי"כ היא סובבת **על כל גרנות דגן** לזנות שם ולקחת אתנן, כן אתה סובב מגוי אל גוי למצוא שם מחיתך:

פסוק ב

גורן, כי **גורן ויקב** שהיה להם בארצם, שהם המזונות שפסק לה בעלה בעת הנשואין, **לא ירעם**, לא ימצאו מזונותיהם מגרן של ארצם, **ותירוש יכחש בה** בארץ (הנזכר למטה) שלא ימצא עוד שם דגן ותירוש כמקדם, כי.

פסוק ג

לא ישבו בארץ ה' כי יגלו מן הארץ ע"י עונותיהם והארץ תשאה שממה, ועי"כ **ושב אפרים מצרים** להתישב שם, **ובאשור** שלשם יגלו **יאכלו** את לחמם **טמא** בגוים, והנה היין היה מתברך בזכות היושבים בארץ ועתה תירוש יכחש בארץ כי לא ישבו בארצם, ועוד היה היין מתברך בשביל הנסכים שהיו מקריבים כמ"ש חז"ל, וגם זה לא יהיה עוד, כי.

פסוק ד

לא יסכו לה' יין, ולא לבד שלא יביאו נסכים שהנסכים הם טפלים אל הזבח, כי גם **לא יעברו לו זבחיהם**, שלא יקבל מהם גם זבחים, שהזבחים היו נקראים לחם ה', כמ"ש כי את אשי ה' לחם אלהיהם הם מקריבי' והיו קדש, אבל זבחיהם לא יקראו לחם ה'. כי הם **כלחם אונים להם**, הם דומים כלחם שאוכלים האוננים על מתיהם שאוכלים סעודת הבראה משל אחרים, וכן השלמים שיאכלו לא יהיו שלמי שמחה רק סעודת הבראה, ותחת אשר לחם אוננים יטמא ע"י האונן שהוא טמא לנפש ומטמא את הלחם, לחם של הזבחים שלהם **כל אוכליו יטמאו** הלחם יטמא את האוכלים אותו, **כי לחמם לנפשם** כי הוא הלחם שאוכלים על נפשם המתה, שנפשם מתה בגופם והם אוכלים הזבח לחם הבראה על מיתת עצמם, וע"כ **לא יבא בית ה'** כי לחם טמא הוא:

פסוק ה

מה תעשו מוסב עמ"ש אל תשמח ישראל אל גיל כעמים, ואיך תרצו לשמוח **ביום מועד** שהאומות היו שמחים בימי מועדיהם בעת קציר שעורים וחטים ובעת האסיף, ואתם איך תשמחו אל גיל אחר שדגן ויקב לא ירעם, וכן **מה תעשו ליום חג ה'** שבימי החג היו מקריבים זבחים ומנסכים יין ואחר שבטלו הזבחים והנסכים במה תחוגו את חג ה':

פסוק ו

כי הנה הלכו משד, לעומת מ"ש ושב אפרים מצרים, וישראל היו חושבים שהם שבים לארץ מולדתם כי האומה בראשיתה נולדה במצרים, ודומה בעיניהם כמי ששב אל ארץ מולדתו ששם ינק משדי אמו, והוא שב אל שדי אמו ואל חדר הורתו, ועפ"ז אומר הנביא כי הוא דמיון כוזב, כי באמת א"י הוא שדי אמם, שם ינקו דבש וחלב והיא ארץ הורתם,

כמ"ש על שדים סופדים (ישעיה ל"ג), ועתה שגלו מארצם **הנה הלכו משוד** אמם, ודומים כמי שהולך מארץ מולדתו אל ארץ קבורתו, כי למצרים הם הולכים למות ולהקבר שם, כי **מצרים תקבצם** כדי **שמוף תקברם** כי שם תהיה קבורתם, ומי יהיה היורש את נחלתם ואת עשרם, אמר המקום שהיה **מחמד לכספם קימוש יירשם וחוח** הוא יהיה השוכן **באהליהם** אשר ישארו שממה:

פסוק ז

באו. עד עתה לא ידעו את ה' ולא האמינו בנביאיו אשר יעדו להם העונשים שיבואו מאתו, עד אשר **באו ימי הפקודה** שיפקוד ה' את עונותיהם, וגם **באו ימי השלום** שיגיעו דברי הנביאים וישלם להם כמדתם, אז **ידעו ישראל כי צדקו דברי הנביאים**, כי עד עתה **אויל הנביא**, הנביא שנבא לך את העתיד לבא עליך היה בעיניך כאיש אויל, **ואיש הרוח** היה **כמשוגע** בעיניך, **על רוב עונך** מסבת רוב עונך שהעוית במזיד ולא האמנת למוכיח על עון, ולכן **רבה משטמה**":

פסוק ח

צופה. ר"ל **רבה משטמה** שלך על **צופה** של **אפרים עם אלהי**, שהיה לך משטמה רבה על הצופה שיעד לך פורעניות וגם על אלהי ששלחו להנבאות, כי היית שונא את ה' ואת נביאיו, עד כי **נביא** שנבא לך בשם ה' היית מכין **פח יקוש על כל דרכיו** היית מזמין לו מוקשים ללכדו ולהרגו כמ"ש כי כרו שוחה ללכדני ופחים טמנו לרגלי, וגם **משטמה בבית אלהיו**, גם בבית אלהים נמצאה המשטמה עליו, כי את זכריה הרגו בבית המקדש, וגם בית ה' לא הגין עליו:

פסוק ט

העמיקו, וחוץ מכל זה **יעמיקו** מה' לסתיר עצה, **וישחיתו** את דרכם בזנות, כמו שעשו בימי הגבעה שהיו מעשיהם כמעשה סדום, עד שהם רעים לה' וחטאים בין אדם לחברו ג"כ, וע"כ **יזכר עונם** ויעניש אותם עליהם:

פסוק י

כענבים, על מ"ש שהשחיתו דרכם בע"ז ובזנות כימי הגבעה ושע"כ יזכר עונם, אומר שילמדו ק"ו ממה שהעניש את יוצאי מצרים על עון פעור ועל הזנות עם בנות מואב הגם שדור ההוא היו חשובים ויקרים בעיני ה', וכ"ש שיעניש אותם שהם קלים ונבזים בעיניו, על עונות אלה, אומר הלא **כענבים במדבר מצאתי ישראל**, בעת שמצאתי את ישראל במדבר היו יקרים בעיני כמי שמוצא ענבי' שהוא הפרי היותר חשוב במדבר שאינו מקום זרע וגפן ותאנה, (ור"ל שהוא היה הכרם הראשון אשר נטע ה' כמ"ש גפן

ממצרים תסיע, והנה הענבים אין מקבלים הרכבה ובפרט ענבים במדבר שהם בלתי מורכבים, כן היו אז ישראל קדושים נזהרים מן הזנות כמ"ש חז"ל ששלומית בת דברי אחת היתה ופרסמה הכתוב), וכן **כבכורה בתאנה בראשיתה ראיתי אבותיכם**, שהתאנה גם היא הפרי החשובה מאד ואין בה פסולת, והמתבשלת ראשונה היא חשובה ביותר מצד מעוט מציאות הפרי אז, וכן היו חשובים אם מצד המקום כענבים במדבר, אם מצד הזמן שחל עליהם הענין האלהי בראשונה בעוד החשך כסה ארץ וערפל לאומים, ובכל זה הגם שהיו חשובים מאד אצלי, **המה באו בית פעור** וכו' **כאהבם** ר"ל גם המה עם כל חשיבותים **כאהבם** כאשר אהבו את בנות מואב יצאו עי"כ מדחי אל דחי, שעי"כ באו בית פעור, כמ"ש ויחל העם לזנות אל בנות מואב ועי"כ ותקראנה לעם לזבחי אלהיהן, ועי"ז **וינזרו לבושת**, כמ"ש ויאכל העם וישתחוו לאלהיהן, ועי"ז **ויהיו שקוצים**, ששקץ ה' אותם ומאס בהם כמ"ש ויחר אף ה' בישראל וכ"ז היה **כאהבם** ע"י שאהבו את בנות מואב, עתה דון קל וחומר אם המה כאהבם בנות מואב נעשו שקוצים הגם שהיו חשובים בתחלה, וכ"ש.

פסוק יא

אפרים אשר כעוף יתעופף כבודם מלדה ומבטן ומהריון, אשר לא היה להם כבוד ויקר גם בתחלת לדתם, כי בלדתם ואף בהיותם בבטן אמם ואף בעת הריונם לא היה להם כבוד כלל כי רובם ממזרים ונולדו בזנות, וא"כ כל שכן שיהיו שקוצים בעיני ע"י זנותם:

פסוק יב

כי, ר"ל ואפרים י"ל שני חסרונות נגד דור המדבר, א] **שאם יגדלו את בניהם** כבר **שכלתים מאדם** שהבנים אינם אצלי במדרגת אדם כלל, כי הם שקוצים מני רחם כבע"ח נבזים ומשוקצים אחר שלא שמרו את מינם כלל והולידו ממזרים. ב] **כי גם אוי להם** עצמם, ואפי' להאבות של הבנים שנולדו שלא בזנות והם בכלל בני אדם, **אוי להם בשורי מהם**, שאף שתחלה הייתי עמהם הלא סרתי מהם והשלכתים מעל פני מפני רוע מעלליהם:

פסוק יג

אפרים, יוסיף לאמר הלא אפרים אינו דומה כדור הראשון שהיו כענבים במדבר, כי הוא אינו שוכן במדבר רק דומה **לצור** שהיא **שתולה בנוה**, שאני שתלתי אותו מן המדבר להיות נטוע בנוה, ר"ל שי"ל ארץ מושב ואני רואה אותו מכונן בארצו על רוב טוב כצור. ובכ"ז הרע מעשיו כ"כ עד כי נגזר על **אפרים להוציא אל הורג בניו**, הגם שלפי הטבע היה ראוי שיצלחו וירבו ויפרו בארץ טובה ורחבה שנתתי להם:

פסוק יד

תן להם, הנביא מסב פניו אל ה' ומתפלל שלא יגלם בגולה אומר **תן להם ה' מה תתן**, ר"ל תן להם העונש הראוי לתת להם בעון הניאוף כמו שדרכך ליתן מדה כנגד מדה, שבעון הזנות ראוי **שתתן להם רחם משכיל ושדים צומקים** בענין שלא יוכלו להוליד בני זנונים ולא יוכלו לגדלם ולא יתרבו ממזרים, זה העונש הראוי, אבל לא עונש של גלות וגירוש מארצם שאינו מדה כנגד מדה:

פסוק טו

כל, משיב לו ה', הגלות אינו בעבור עון הזנות לבד, כי הזנות הוא רק מקצת מרעתם, אבל **כל רעתם** נמצא **בגלגל** שם עשו רעות אחרות עבודת אלילים ורציחה ויתר תועבות חוץ מן הזנות, כי **שם שנאתים על רוע מעלליהם** שהם יתר תועבות שנמצאו ביניהם, ובעבור זה **מביתי אגרשם**, איני רוצה שיהיו עוד בביתי שהוא בארץ שנתתי להם לשבת שם, כאיש השונא את אשתו על רוע מעלליה ומגרשה מביתו בל יתן לה עוד מעון ומזונות, ואין תקוה עוד שאשוב להתפייס עמהם כי **לא אוסיף אהבתם**, כי אין תקוה שייטיבו מעשיהם אחר כי **כל שריהם סוררים** והם המתעים אותם מני דרך:

פסוק טז

הכה, וגם א"צ שאתן אני להם רחם משכיל שלא יעשו פרי. כי זה נעשה מעצמו, **שאפרים** בעצמו **הכה שרשם** עד שהוא **יבש ופרי בל יעשון**, שנעשה כעץ שיבש שרשו וא"א לו שישא פרי גם מצד הטבע גם בלעדי עונש השגחיי, וחוץ מזה **גם כי ילדון** במקרה, אז **והמתי מחמדי בטנם** בדרך עונש השגחיי:

פסוק יז

ימאסם אלהי ואותם בעצמם ימאס אלהים על **כי לא שמעו לו ויהיו נודדים בגוים** ולכן נגזר עליהם שיגלו מארצם אל ארצות הגוים:

פרק י

פסוק א

גפן, אחר שהזכיר כי נגזר עליהם גזרה חרוצה שילכו בגולה, יבאר איך נסתבב הדבר שיגלו מארצם, שה' הטיל ביניהם מהומה ומרד שמרדו במלכיהם וזה היה סבת גלותם. וכבר בארתי (למעלה סי' ז' וסי' ח') שהמרד שמרדו בשלום בן יבש שהרגוהו, וכן אח"כ בהושע בן אלה שהלשינוהו למלך אשור ששלח מלאכים אל סוא מלך מצרים, נסבב ע"י ששני המלכים האלה לא דבקו בחטאת ירבעם ורצו לבטל עבודת העגלים, ועי"ז

עמדו כנגדם הכת שדבקו בעבודת העגלים, וזה היה הסבה מה שעלה אליהם מלך אשור בתחלה בימי מנחם בן גדי, ומה שעלה עליהם בסוף בימי הושע שהגלה את כולם, ועל דברים אלה ישא חזון ומליצה נשגבה בסימן הזה, אמר, **גפן בוקק ישראל**, ר"ל ישראל אשר נמשלו לגפן, כמ"ש כרם היה לידידי בקרן בן שמן, וה' נטע הגפן הזה וקוה לעשות ענבים ויעש באושים כמ"ש בישעיה סי' ה' ומפרש שם ויקו למשפט והנה משפח לצדקה והנה צעקה, שהפרי שקוה ה' שיעשה הגפן הזה הוא משפט וצדקה, אבל **ישראל** הוא **גפן הבוקק** ומריק ונושר **את הפרי אשר ישוה לו**, ר"ל פרי הראוי לו, כי **כרוב לפריו הרבה למזבחות** לע"ז, **וכטוב לארצו הטיבו מצבות** אשר העמידו לעבודת גלולים:

פסוק ב

חלק, ולכן **חלק** ה' את **לבם**, שסבב ה' שיהיה ביניהם פירוד לבבות וכתות מתנגדות, ועי"כ **עתה יאשמו**, היינו שעי"ז יקבלו את ענשם, **כי הוא יערף מזבחותם** כי החילוק לב הזה הוא יערף את המזבחות שלהם **וישדד את מצבותם**, ר"ל שהמלך שעמד תחת הראשן יכרית את מזבחות העגלים, שזה עשה שלום בן יבש, וכן הושע בן אלה, ועי"ז יעמוד מרד נגד המלך:

פסוק ג

כי עתה יאמרו אין מלך לנו, שעי"ז ימרדו במלכם וירצו להעבירו ממלכותו, **כי לא יראנו את ה'**, הם יאמרו שאינם מסכימים אל מעשה המלך שרוצה לבטל עבודת העגלים ולהעמיד תחתיו עבודת ה' כי הם אינם יראים את ה' ואינם רוצים ביראת ה' ובעבודתו, וא"כ **והמלך מה יעשה לנו** איך יכריח המלך אותנו שנעבוד את ה' ונירא אותו, וזה יהיה הסבה שימרדו במלכם, (ובזה אמר ג"כ **חלק לבם עתה יאשמו** שע"י חילוק לב הזה יהיה מעתה אשמת העגלים בראשם, כי עד עתה היה האשמה בראש המלכים שהם הכריחו את העם אל עבודת העגלים, אבל עתה שהמלך רצה לבטל את העגלים והעם החזיקו בם, הלא הם יאשמו והאשם תלוי בראשם לא בראש המלכים):

פסוק ד

דברו דברים כן דברו ביניהם דברי מרד, **אלות שוא** ועי"כ עברו על האלה שנשבעו למלכם להיות נאמנים אליו, כי אמרו שאין ממש באלה זו אחר שמבטל את עבודת העגלים, **כרות ברית** שכרתו ביניהם ברית על קשר המרד להרוג את שלום, או למסור את הושע ביד מלך אשור לאבדו, **ופרח כראש משפט על תלמי שדי**, ר"ל אמנם תיכף פרח משפט ענשם, שזרע המרד אשר זרעו בסתר במעמקי תלמי לבבם, צמח ופרח ויעש פרי אשכלות

מרורות, ומשפט ענשם פרח כראש ולענה על תלמי שדי בגלוי וקבלו תיכף את ענשם כמו שיבאר:

פסוק ה

לעגלת, עתה מבאר דבריו בפרטות מה היה סבת המרד שאמר עליו דברו דברים אלות שוא, ואיך פרח המשפט והעונש תיכף, סבת המרד היה **לעגלת בית און** בעבור העגל של בית און, שהוא העגל שבבית אל שבעבורו **יגורו** ויתאספו **שכן שמרון** למרוד במלכם על שבטל את עבודתו, **כי אבל עליו עמו וכמריו** של העגל אשר עד עתה עליו יגילו, ועתה אבלו והתעצבו **על כבודו כי גלה ממנו**, על שהושע בן אלה בטל כבוד העגל ונתן רשות לעלות לרגל ולעבוד את ה', זה היה סבת המרד:

פסוק ו

גם, עתה מפרש מ"ש ופרח כראש משפט, איך תיכף קבלו את ענשם, כי בעת לקח מלך אשור את הושע ויעצרהו ויאסרהו בבית כלא לקח גם העגל, ור"ל **גם אותו לאשור יובל**, שלא את המלך לבד הוביל לאשור כי גם את העגל יובל לשם להיות **מנחה למלך ירב**. **בשנה אפרים יקח**, ר"ל אשור יקח את הבושת של אפרים היינו את העגל שלו שהוא לאפרים לבושת ולחרפה, וא"כ הלא **יבוש ישראל מעצתו** מה שהתיעץ למרוד בהושע ולמסרו ביד אשור בחשבו להשיב ע"כ את עבודת העגל על מכונו. והלא בזה סבב שנשבת העגל לגמרי:

פסוק ז

נדמה, מפרש איך יבוש מעצתו, שע"י עצתו **נדמה שומרון מלכה** ר"ל מלך שומרון נדמה ונמשל ע"י שומרון **כקצף על פני מים**, שע"י רתיחת המים עת יהמו יחמרו במצולה יתהוה על פני המים קצף ורתיחה, ואח"כ יתהלך הקצף ויהיה לאפס ע"י המים עצמם שאין עומדים על מצב אחד, וכן נתהוה המלך ע"י רתיחת העם וקצפם ומרדם במלכם הקודם, שקשרו עם הושע על פקח בן רמליה וימיתוהו וימלוך הושע תחתיו, ואח"ז התהלך הקצף הזה והלך בגולה ע"י מלשינות העם והתחלפות דעותיהם שאין לבם עומד על מצב אחד, אמנם בעצתם זה שהלך המלך אסור בזקים לארץ אשור לא הקימו מזימות לבם לחזק עי"כ את עבודת העגל, כי בהפך.

פסוק ח

ונשמדו שע"ז **נשמדו** גם **במות און** שהיו **חטאת ישראל**, **וקוץ ודרדר יעלה** מעתה **על מזבחותם**, כי יהיו שוממים וחרבים, עד שהמזבחות שעומדים בהרים ובגבעות **יאמרו**

להרים כסונו ולגבעות נפלו עלינו, כי מרוב השממון יפלו ההרים והגבעות ויכסו את המזבחות ויקברו תחת ערימות עפר, וא"כ הלא היה עצתם עצה נבערה לבלי הועיל:

פסוק ט

מימי הגבעה חטאת ישראל, במות און וחטאת ישראל שהוא עבודת אלילים, זה היה ביד ישראל עוד בימי הגבעה, שעוד בעת ההיא הקימו בדן את פסל מיכה, וע"כ שם ירבעם את העגל האחד בדן שכבר נקבע שם המקום לעבודת הפסל מימי קדם, וז"ש **שם עמדו**, ששם בדן עמדו הבמות והפסילים מימי קדם, וכבר אמרו חז"ל שלכן לא הצליחו ישראל בב' פעמים הראשונים שלחמו על הגבעה וקנאו קנאת ה' ע"ד הזנות, מפני שלא קנאו על פסל מיכה, וז"ש **לא תשיגם בגבעה מלחמה על בני עלוה** שהלא המלחמה שלחמו בגבעה על בני עולה שהם בני בנימין המלחמה הזאת לא השיגה את הבמות של פסל מיכה, כי הם עמדו, ולא בטלום בעת ההיא, וזה סימן שכבר נטו ישראל מאז אחרי עבודת אלילים, ולכן לא קנאו עליה:

פסוק י

באותי ואסרם, ולכן בעת שאויתי ליסר ולהעניש אותם בעבור עון ע"ז, לא אספתי עליהם קיבוץ מעם ישראל שילחמו עם החוטאים, כי עם ישראל לא קנאו על ע"ז גם אז וכ"ש עתה, ולכן **ואספו עליהם עמים** שהם מחנה אשור הם נתאספו עליהם **באסרם לשתי עונותם**, והם אסרו אותם לשתי מענית המחרישה שלהם, ר"ל ששמו עליהם עול כבד ואסרו אותם במוסרות כאשר אוסרים את השור החורש שיחרוש בפעם אחד שתי מענית המחרישה, שהוא כפל מכח השור, דהיינו שהוכרחו לעבוד יותר על כחם:

פסוק יא

ואפרים עגלה מלומדה, אפרים אין לו כח כשור לעול לחרוש באדמה, כי הוא דומה כעגל המלומד לעשות מלאכה קלה, והוא כי **אהבתי לדוש** שהיא אוהבת לדוש בתבואה שהיא מלאכת העגל, שמרקד על התבואה ודש אותה וגם אוכל בשעת דישה, לא החרישה שאינו מלאכת העגל הרך. ר"ל שאוהב לשאת שעבוד קל כמו מה שרצה להשתעבד אל מלך מצרים שהיה עול בלתי קשה ועבודה קלה ושעם זה יאכל מטוב ארץ מצרים וירויח במסחרו שם, לא לשאת עול מלך אשור לחרוש ולעבוד בכל עבודת פרך, **ואני עברתי על טוב צוארה**, ואני עדיין חסתי עליה כי עברתי וראיתי את טוב צוארה השמן והענוג שאינו יכול לשאת עול כבד, והיה עדיין בדעתי שלא למסרה אל העמים שיאסרו אותה במוסרות לשתי עונותם, וחשבתי שיכניסו צוארם לעבוד עבודתי שהיא עבודה קלה ועי"כ לא ימסרו ביד אדונים קשה, וחשבתי כי ישתתפו עם מלכות יהודה ושניהם יעבדו

את ה' ויחרשו את אדמתו אדמת הקדש, וז"ש שחשבתי **ארכיב אפרים** ר"ל שאצרפנו ואחברנו אל יהודה ששניהם יחרשו ויעבדו בחלקת ה' ביחד, והייתי מקוה כי **יחרוש יהודה ישדד לו יעקב** שיהודה שהוא מלומד לחרוש בעבודת ה' הוא יעשה החרישה שהיא עבודה הקשה, ויעקב שאינו מלומד לחרוש את האדמה הוא ישדד, שהיא העבודה שאחר החרישה שעוברים שנית על התלמים לכתש את הרגבים שהיא עבודה קלה, והיינו שיהודה יכין אדמת הנפש יחרוש אותה עד שתהיה מוכנת לקבל זריעת הצדקה והמע"ט ואחריו יבא גם יעקב שהם עשרת השבטים לגמור מעשה החרישה וההכנה. ואז.

פסוק יב

זרעו לכם לצדקה, אז תזרעו צדקה ומע"ט במצות שבין אדם למקום, **תקצרו לפי חסד**, כמו שמן זריעת גרעין אחד יקצרו אלומות, כן השכר שיקבלו יהיה לפי חסדי ה' יותר מן הגמול הראוי לפי האמת והמשפט רק חסד שאין לו קצבה ומדה, והוסיף לאמר **נירו לכם ניר**, הניר הוא מה שחופרים בעומק האדמה להסיר הקוצים המשחיתים את התבואה, כן תחפרו בעומק הנפש להסיר התאוות והציורים הרעים והאמונות הכוזבות המשחיתים זרע הצדקה והמע"ט.

ועת לדרוש את ה' ואחר שיכינו החרישה והזריעה יבא העת של הגשם שאז צריך לדרוש את ה' ולבקש פניו שיתן גשם יורה ומלקוש בעתו, ר"ל שיבקשו מאתו שפע שמיימית ועזר אלהי ממעל, **עד יבוא ויורה** עד שיבא אליכם ויתן המורה שהוא הגשם והיורה, ומפרש מה יהיה המורה שיתן **צדק יורה לכם**, הצדק שישלח לכם הוא יהיה המורה והגשם שיתן, ובאר שאין כוונתו על האדמה כפשוטו רק שיורה לכם על אדמת נפשכם, ישביע נפשכם הצמאה במטרות עזו ושפע קדשו, כענין שאמרו הרעיפו שמים ממעל ושחקים יזלו צדק:

פסוק יג

חרשתם, אבל אתם **חרשתם רשע**, ולכן **קצרתם עולתה**, **ואכלתם פרי כחש**, היינו שאכלתם הפירות של הכחש והכפירה שכחשתם בה', וזה בא יען **כי בטחת בדרכך וברוב גבוריך** וחשבת שתנצל ע"י עצה וגבורה למלחמה:

פסוק יד

וקאם, ובעת **שקם שאון** ומרד **בעמיך** שמרדו במלכם, עי"כ **כל מבצריך יושד**, שע"י המריבה שהיה ביניהם מסרו המבצרים ביד האויב **כשוד שלמן** בעת ששדד שלנמסר מלך אשור את **בית** ארבאל שם מבצר שהיה במלכות אפרים, **ביום מלחמה**, שאז ביום

מלחמה מסרו בידו את המבצר ע"י המרידה והמריבה שהיה בינהם, (וגם קרא השוד בשם שוד שלמן כי מסרו המבצר בידו בשלום, והוא נהג עם אנשי המבצר כאילו לקחו ע"י מארב ביום מלחמה, וכאילו כבשם ביד חזקה) ואז **אם על בנים רטשה** והרג את כל העם כאילו כבש אותם ביד חזקה:

פסוק טו

ככה עשה לכם בית אל, זאת גרם לכם בית אל שהעגל שבבית אל היה סבה לכל זה, **מפני רעת רעתכם** זה בא מפני הרעה שבא ע"י רעתכם, שרעתכם היא עשתה לכם רעה, שע"י מעשיכם הרעים רע לכם, במה **שבשחר נדמה נדמה מלך ישראל** ע"י שמרדתם במלך ונדמה ונכרת עי"ז, וגם שנדמה בשחר, כי עם מה שנדמה המלך נדמה גם השחר, שהוא כוכב הצלחתכם, שמאז חשך אילת השחר לכם, וכ"ז היה ע"י בית אל שמשם צמח המרד ע"י שרצה להשבית את העגל שבבית אל כנ"ל:

פרק יא

פסוק א

כי נער ישראל, בעת שישראל היה עדיין נער רך בשנים, דהיינו במצרים, ואז **ואוהבהו**, **וממצרים קראתי לבני** אז הגם שהוא לא קרא אותי אני קראתי אותו באהבה שיבא אצלי כאב האוהב את בנו וקורא אותו שיבא אליו הגם שהבן אינו קורא אותו:

פסוק ב

קראו להם, אבל הבעלים שהמה עובדים הוא בהפך שהם קוראים להם והבעלים כן **הלכו מפניהם** ומתרחקים מאתם, ומפרש קראו להם, למי? **לבעלים אשר יזבחו ולפסילים אשר יקטרון** ישראל קוראים אל הבעלים והם רחוקים מהם:

פסוק ג

ואנכי תרגלתי לאפרים, אני הרגל של אפרים, היינו אני ההדום שעלי עומד אפרים ואני הרגל הנושא אותו, **קחם על זרועותיו** רוצה לומר אני הרגל לאפרים אשר הוא לוקח אותם (את הבעלים) על זרועותיו, מצייר שאפרים לוקח את הבעלים ונושאם על זרועותיו, ועומד עם הבעלים אשר על זרועותיו עלי ואני הרגל ומקום כפות רגליו, כי הבעלים מנושאים מן עובדיהם, ואני הוא הנושא את בריותי, **ולא ידעו כי רפאתים**, ובעת שימצאו רפואה מחלים חושבים כי הבעל שהוא נושא אותו רפא אותו ואינם יודעים שאני הרופא והמושיע לא הפסל:

פסוק ד
בחבלי אדם אמשכם, בצד אחד משכתים בחבלי אדם, היינו שהבאתי עליהם אדם שהוא אשור שאסרה בחבלים ומושך אותם תחת עול סבלו, אבל בצד אחר אמשכם **בעבותות אהבה**, שאמשכם אלי להיות תחת רשותי והשגחתי מצד אהבתי אותם ובזה משכתים בעבותות, שהם חזקים יותר מן החבלים שימשכם אדם אליו, ומפרש איך משכם בעבותות אהבה כי **אהי להם כמרימי עול על לחיהם** להקל מעליהם עול המשא, **ואט אליו** את **האוכל** כמי שמרחם על בהמתו המושכת בעול והעול מכביד עליה וגם מעכב בעדה שע"י לא תוכל להשיג את האוכל המונח בארץ, ומרים את העול בל יכבד, ומקרב את האוכל אל פיה בל תצטרך לשוח אל הארץ:

פסוק ה
לא ישוב, מפרש שה' רצה להקל עולם, שהגם שע"י עונותיהם היו מוכרחים להיות תחת שעבוד מלך אשור, אם לא היו מורדים בו לשלוח מלאכים אל סוא מלך מצרים (שעי"ז קצף מלך אשור עליהם והגלם כנ"ל (ז' י"א, ח' ט') לא היה מלך אשור מכביד את עולם, וז"ש שאני הזהרתיו ויעצתיו **שלא ישוב אל ארץ מצרים** לשלוח מלאכים אליו, אחר **שאשור הוא מלכו**, **כי מאנו לשוב** אחר שע"י שמאנו לשוב אל ה' מוכרחים לעבוד את אשור כי כן נגזר עליהם ע"י עונותיהם א"כ אשור הוא מלכו, ואין נכון שיפרו ברית לשוב את ארץ מצרים ולמרוד במלך אשור:

פסוק ו
וחלה, אבל הם לא שמעו לעצתי והתיעצו לשלוח מלאכים אל מלך מצרים ועי"כ בא עליהם מלך אשור והגלה אותם, א"כ מה **שחלה חרב בעריו וכלתה בדיו** וענפיו **ואכלה** את הכל, לא אני החייב בדבר, כי זה היה **ממועצותיהם**, שהם בעצמם ע"י עצתם הרעה גרמו להם כל זאת כי לא אבו לעצתי:

פסוק ז
ועמי תלואים למשובתי המליץ יצייר נשגבות, יצייר איך מלך אשור כבש את שומרון ורוצה להשמיד ולהכרית את כולם, וה' סר מעליהם והוא עולה אל מקומו בשמים, אבל עדן לא התרחק לגמרי רק עומד בין הארץ ובין השמים, רוצה להתרחק לגבהי מרומים מפני עונותיהם, ורוצה ג"כ שלא להתרחק מהם מצד מדת רחמיו וחסדיו, וישראל אז בעת צרה ההיא עיניהם נשואות אל ה' ומצפים שישוב אליהם ויצילם, וז"ש **ועמי תלואים למשובתי** עיניהם תולות למרום ומיחלות שאשוב אליהם בצר להם, ועכ"פ יבקשו שלא אתרחק עוד יותר למעלה כדי שאהיה קרוב להם עכ"פ, וז"ש **ואל על** שיעור הכתוב

ויקראוהו יחד אל על לא ירומם, שכל ישראל יחד יקראוהו ויבקשוהו שלא ירומם את שכינתו אל על, דהיינו למעלה למרומי שחקים להסתלק מהם לגמרי, וזה כמ"ש למעלה (ה' ט"ו) אלך אשובה אל מקומי עד אשר יאשמו ובקשו פני, ועפ"ז צייר כי בעת הצרה וה' רוצה לשוב אל מקומו יבקשו פניו בל יתרחק מאתם ושיהיה מוכן להצילם:

פסוק ח

איך, (תשובת ה') מצייר עתה בצד א' איך ה' ברוב רחמיו מבקש לשוב אל עיר שומרון כי יודע שאם יתרחק לגבהי שחקים יעשה אתם מלך אשור כלה ולא ישאיר שריד ופליט, בצד אחר יצייר שאינו יכול לשוב אל העיר מפני שרבה רעת שומרון כרעת סדום ועמורה, ובעת ירד ה' לסדום ועמורה הפכם באפו ובחמתו, כמ"ש ארדה נא ואראה הכצעקתה הבאה אלי עשו כלה, וזה היה ע"י ששלח מלאכיו שמה שאז בהיותם בתוך העיר התחייב שיהפכו אותה, וכן אם ירד אל עיר שומרון יחוייב שיהפך אותה מפני רעתה, וא"כ א"י מה לעשות שאם לא ישוב אל העיר תהפך ע"י מלך אשור, ואם ישוב אל העיר ויצילה מיד מלך אשור תהפך ע"י ה' וז"ש, בצד א' אני רוצה לשוב אל עיר שומרון כי **איך אתנך אפרים**, איך אמסור אותך ביד האויב שהוא יעשה אתכם כלה, ובצד האחר איני יכול לשוב אל העיר כי **איך אתנך כאדמה אשימך כצבואים**, הלא אם ארד אל העיר אצטרך להפכה בידי שמים כמהפכת סדום ואדמה וצבואים עת שבאתי לתוכם, וא"כ לא אדע מה לעשות, בצד א' **נהפך עלי לבי**, שלבי נהפך לטובה אליהם להגין עליהם מחמת מלך אשור וע"כ אני רוצה לרדת, ובצד אחר **יחד נכמרו נחומי**, אם ארצה להתנחם מן הרעה שגזרתי עליהם שיהיה להם ע"י מלך אשור וארד אל העיר להצילם, נכמרו נחומי כי אהיה מוכרח להחריב את העיר בעצמי כאדמה וצבואים:

פסוק ט

לא אעשה, עפ"ז יאמר ה' שבחר דרך ממוצע, והוא שלא יתרחק למעון שמים לעזבם הפקר ביד מלך אשור לכלותם כפי מה שגזר עליהם תחלה בחרון אפו, ועז"א **לא אעשה חרון אפי**, וכן לא ישוב להיות אתם בעיר שומרון כי אז יצטרך לשחת אותם כשחת אלהים את ערי הככר, ועז"א **לא אשוב**, היינו לא אשוב לעיר שומרון, כי אז אהיה מוכרח **לשחת אפרים**, **כי אל אנכי ולא איש**, זה טעם על שני הדברים, שמצד שאני אל לא אעשה חרון אפי כי חנון אני, ומצד שאני אל א"א לשוב לשומרון שעשו מעשה סדום ועמורה ואצטרך לשחתם, לכן בחר ה' דרך ממוצע, והוא שלא יתרחק מאתם לשמים רק ירד למטה להיות בתוכם לשמרם, ובכל זאת לא יבא בעיר שומרון רק יעמוד חוץ לעיר, ויוציא אותם מן העיר החוצה ללכת לגולה, וה' ילך עמהם בראש גולים והם ילכו

אחריו, וז"ש לכן התיעצתי כי **בקרבך קדוש**, שאשאר קדוש בקרבך ולא אתרחק מאתך, ובכל זה **ולא אבוא בעיר שומרון**, רק אוציאם חוץ מן העיר, ואז.

פסוק י

אחרי ה' ילכו, כשיהיו חוץ לעיר שם ימצאו את ה' המוכן ללכת אל הגולה בראשם והם ילכו אחריו, והוא ישאר קדוש בקרבם להשגיח עליהם בגולה שלא ישמידם מלך אשור, **כאריה ישאג**, אמנם הודיע להם כי בלכתו לפניהם אל הגולה לא ישאג בקולו קול שדי רק ישאג בקול אריה, והמליצה בזה כי מלכות אשור וכן מלכות בבל שתפסה מלכות אחריו היתה נמשלת בצורת אריה, כמו שראה דניאל במראה, קדימתא כאריה, שהוא מלכות בבל, וכן ראה יחזקאל השר שלו במרכבה שפניו פני אריה כמו שפרשתי שם, ואמר עלה אריה מסבכו, ולקמן י"ג ואהי להם כמו שחל, יאמר ה' כי יתלבש בגלות בשר האומה שהגלה את בניו שם, ובזה יתלבש בצורת אריה וכאריה ישאג, ר"ל שלא ישאג בקולו קול עז לעשות נסים גלוים רק יטה לב מלך ושרים עליהם לטובה, וישגיח עליהם בהשגחה נסתרת עד שידמה שהאריה שואג והמלך מנהיג אותם בטוב וחונן אותם, והשגחת ה' תהיה לפי שאגת האריה, שהוא שפע השר והנהגת המלך ושריו בקול זה ישאג להושיעם.

כי הוא ישאג, אבל עוד יבא עת **שהוא ישאג**, היינו שלא ישאג כאריה רק ישאג בקולו קול אלהים היינו שינוסס עמהם נפלאותיו כימי קדם, ואז **ויחרדו בנים מים**, אז ימהרו בני אל חי הנתונים בגלות במערב לצאת מן הגולה:

פסוק יא

וכן יחרדו כצפור לצאת **ממצרים**, ויחרדו **כיונה** לצאת **מארץ אשור**. כי היונה יש ממיניה שהם מכירים את מקומם במרחק רב מאד, וכן גם האובדים בארץ אשור שהם קרוים אובדים מפני שהתרחקו מאד כמ"ש (ישעיה כ"ז) גם הם יחרדו לשוב לקינם, ואז **והשבתים אל בתיהם**, ואביאם בחזרה לא"י:

פרק יב

פסוק א

סבבוני, אפרים שהוא השבט המולך **סבבו אותי בכחש**, שהיא הכפירה שכפרו בפנות האמונה ואמרו אל העגלים אלה אלהיך ישראל.

ובמרמה בית ישראל, יתר השבטים הם עסקו במרמה בדברים שבין אדם לחברו לרמאות ולהונות, כמו שיבאר כנען בידו מאזני מרמה, רק **יהודה עוד רד עם אל** שבימי יותם **וחזקיהו** משלו ביראת ה' בעניני האמונה.
ועם קדושים נאמן שהנאמנות הוא הפך המרמה, שהוא משותף עם קדושים להיות נאמן ולא ירמו זא"ז:

פסוק ב

אפרים, אבל אפרים הוא **רועה רוח** והבל בעניני האמונה, **וכל היום כזב ושד ירבה** בדברים שבין אדם לחברו, **וברית** וחוץ מזה הוא עצמו יכין לו מוקש שיגלה מארצו, כי אחר **שברית עם אשור יכרתו** ויהי לו הושע עבד א"כ למה **שמן למצרים יובל**? למה שלח מלאכים אל סוא מלך מצרים שזה כדי למרוד במלך אשור? וזה היה סבת גלותם כמו שהתרעם הנביא כבר ע"ז למעלה (ז' י"א, ח' ט', י"א ה'):

פסוק ג

וריב לה' עם יהודה, ר"ל אפרים עושה ריב עם יהודה שהוא ריב לה', כי בימים האלה היה תגר בין אפרים ובין יהודה, וסבת הריב היה מפני שיהודה עובד את ה' ושומר עבודת המקדש וקרבנותיו, ואפרים דבק בחטאת ירבעם ועושה מריבה על ה', וריב הזה היה לו עם יהודה, וגם זה היה סבת מפלתו, שעי"ז לא לבד שיהודה לא שלח לו עזרה בצרה, כי גם בימי אחז הסית בו את מלך אשור, **ולפקד על יעקב כדרכיו**, הנה עשרת השבטים יחסו עצמם בשם יעקב שכ"מ שיאמר בספר סתם בית יעקב כיון על עשרת השבטים, וכן כ"מ שבאו ביחד שם ישראל ויהודה כיון בשם ישראל על עשרת השבטים, עפ"ז אומר על מה שאמר שי"ל ריב עם יהודה, וכן מ"ש שמרדו בה' ועבדו את העגלים, יאמר בדרך מליצה והלצה שבזה נראה שהם רוצים לפקוד על יעקב כדרכיו, שהם רוצים להתדמות אל יעקב, ונגד מ"ש שיש להם ריב אחים עם יהודה אחיהם, אמר שיאמרו שכן עשה גם יעקב, כי.

פסוק ד

(ד-ה) **בבטן עקב את אחיו**, וכן יעשו הם שעוקבים את יהודה אחיהם, ונגד מה שהקדישו את בית אל אל עבודת העגלים, אמר **ובאונו שרה את אלהים וישר אל מלאך** וכו' הנביא הודיע לנו בזה חדות מני קדם, שראינו שבעת מלך ירבעם כתיב (מלכים א י"ב:כ"ה) ויבן ירבעם את שכם בהר אפרים, ויצא משם ויבן את פנואל, ויועץ המלך ויעש שני עגלי זהב וישם את האחד בבית אל, ואת האחד נתן בדן, והנה מה שנתן עגל אחד בדן לא יפלא אצלנו, כי בדן עמד פסל מיכה מימי קדם וחשבו כי המקום הזה הוקדש לעבודת העגל,

אבל למה נתן את האחד בבית אל, וכבר בארנו שהעגל שבבית אל היה העקר אצלו, למה בחר את בית אל דוקא? ולמה בנה שני ערים אלה שכם ופנואל? כ"ז תבין במ"ש כי עשרת השבטים ייחסו עצמם ע"ש יעקב והתדמו אליו, ובאשר התנכל ירבעם להקדיש מקומות שיהיו קדושים בעיני ישראל כמו ירושלים, חשב את דרכי יעקב אבי האומה שנאבק עם המלאך בפנואל, כמ"ש ויקרא שם המקום פניאל, ומפנואל הלך לעיר שכם, ומשכם נסע לבית אל ושם בנה מזבח, ולכן בנה את שכם ואת פנואל באשר המקומות אלה יש בהם קדושה, פנואל מצד ראיית המלאך בראשונה, ושכם ששכן שם יעקב אח"ז ובנה שם מזבח, אולם בבית אל ששם נגלה אליו האלהים, ובא ההגדה במדרש כי כאשר בקש המלאך מאת יעקב שישלחנו ויעקב רצה שיסכים על הברכה התחנן המלאך שיניחהו עתה כי בבית אל שם יסכים על הברכה, והגדה זאת היתה קדמונית, ועפ"ז אמר ירבעם כי בבית אל שם נשאר המלאך הזה ושם יתגלה אל נביאי העגל ועובדיו, וז"ש לפרש מה שיעשו לפי דעתם כדרכי יעקב, א] בהריב שי"ל עם אחיהם יהודה כריב יעקב עם עשו, ב] כי **באונו שרה את אלהים וישר אל מלאך ויוכל** כמ"ש כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל, ואז **בכה** המלאך **ויתחנן לו** ליעקב והבטיח לו **כי בית אל ימצאנו** ושם יסכים על הברכות, עפ"ז יאמר אפרים עתה כי **שם ידבר עמנו**, ר"ל שהמלאך נמצא שם עד עתה והוא המדבר עם בני יעקב שהם העובדים את העגלים בבית אל, שאמרו שהמלאך הזה ינבא אותם והוא האמצעי המשפיע אליהם ברכותיו גם עתה:

פסוק ו

וה' אלהי הצבאות, ע"ז משיב להם הנביא הלא עם בני ישראל אין מקבלים השפעתם מן מלאך ושר, רק הם מקבלים השפעתם מה' בבלתי אמצעי, **וה' הוא אלהי הצבאות** הוא המושל על צבאות המלאך, **ה' זכרו** הוא נזכר אצלנו בשם הויה, לא בשם צבאות ומלאך ושר, וא"כ למה תבטחו על מלאך ושר משרי המערכה, הלא.

פסוק ז

ואתה באלהיך תשוב, התנאי שתשוב אל מדרגתך הוא ע"י אלהיך אלהי ישראל לא ע"י מלאך, וזה ע"י שתשמור **חסד ומשפט** ולכן קוה **אל אלהיך תמיד** לא אל מלאך ושר:

פסוק ח

כנען, הנה עד עתה באר מ"ש **סבבוני בכחש אפרים**, ובאר הכיחוש והכפירה שלהם והמינות שהיה אצלם להכחיש ההשגחה הפרטית, ולעבוד לשרי המערכת, עתה יבאר מ"ש **במרמה בית ישראל** מה שחטאו בין אדם לחברו במרמה ואונאה, הנה **הכנען** הסוחר העוסק במסחר אוחז **בידו מאזני מרמה** ע"י **שאהב לעשק**":

פסוק ט

ויאמר אפרים ואפרים אומר שאין זה עון, אחר שאיננו גוזל ביד חזקה רק מרויח ע"י אונאה בדרך מסחר בעמלו ויגיע כפו, והוא אומר **אך עשרתי** עי"כ **ומצאתי און לי** להרויח במסחרי, והגם שהיה לי אבן ואבן אין זה חטא כי **כל יגיעי לא ימצאו לי עון אשר חטא**, אחר שהשגתי עושר זה ע"י יגיעה במסחרי אינו נחשב לחטא מה ששקלתי במאזני מרמה:

פסוק י

ואנכי, משיב לו ה' **הלא אנכי ה' אלהיך מארץ מצרים**, כי ברבית ובמשקלות נזכר יציאת מצרים ור"ל כי במצרים היו עניים לא היו מלוים ברבית מדלותם, ולא היה בידם מאזני מרמה כי לא היה להם שום מסחר, ועפ"ז הזכיר בשני אזהרות האלה שיזכרו יום צאתם מארץ מצרים ושאם ילוו ברבית ויונו במשקל ישובו לענים ורישם, עפ"ז משיב ה' להם זכרו כי אנכי ה' אלהיך המעלך מארץ מצרים, שהיית שם בעוני וחוסר כל, ואם תוסיף לשקול במאזני מרמה **עוד אושיבך באהלים כימי מועד**, תשובו להיות עניים יושבי אהלים מחסרון בית ומעון כמו שהיית בימי מועד צאתך מא"מ. או שתהיו שובת ממקנה וקנין וכל ממכר מעוני וריש כמו ששובתים ממסחר בימי המועדים וימים טובים:

פסוק יא

ודברתי על הנביאים, הנה רציתי להשיבם בתשובה ולכן הרביתי להם נביאים רבים, כי בימי אחאב עמדו כמה מאות נביאים שהיו כולם תלמידי אליהו והם דברו והוכיחו את העם, וגם **הרביתי חזון**, שהוא ג"כ ממיני הנבואה שידבר אל הנביאים בדבור ובחזון, וע"י דמיונות ומשלים, שעז"א **וביד הנביאים אדמה** אבל כ"ז לא הועיל, כי.

פסוק יב

אם גלעד און אך שוא היו, שכבר התבאר למעלה (ו' ח') שכל הנביאים תלמידי אליהו נהרגו בגלעד ששם היה מושב אליהו. ושם הרגה איזבל את נביאי ה'. שע"ז אמר שם גלעד קרית פועלי און עקובה מדם, וז"ש אם גלעד מלאה און להרוג את הנביאים א"כ **אך שוא** ולחנם **היו** הנביאים האלה, כי עי"כ **בגלגל שורים זבחו** שכמספר בני הנביאים שהרגו זבחו שורים בגלגל לע"ז והקימו מזבחות לבעל, מזבח ופר לעולה לכל נביא אשר הרגו, וז"ש **גם מזבחותם כגלים על תלמי שדי** שחשבו שבזה ירצו דם נביאים הנשפכים:

פסוק יג

ויברח יעקב וכו' **ובנביא העלה** וכו' **הכעיס אפרים תמרורים**, שעורו, **אפרים הכעיס תמרורים** היינו שעל התוכחה שמוכיחים אותו על הדברים הנאמרים למעלה שהוא

על הכחש והכפירה מה שעובד את העגלים, ועל המרמה שי"ל מאזני מרמה, על שני אלה משיב תשובה דרך לצנות ולעג להכעיס את המוכיחים בדברי תמרורים, שעל מה שמוכיחים אותו על המרמה, הוא מכעיס ומשיב, הלא **ויברח יעקב שדה ארם**, הלא מפני רמאות ומרמה ברח יעקב מפני עשו לשדה ארם, כי רמה את עשו בדבר הבכורה והברכה וא"כ הלא גם יעקב עשה מרמה, והלא **ויעבוד ישראל באשה ובאשה שמר**, שאח"כ בהיותו בבית לבן עבד בעבור אשה שהיא רחל ולבן רמה אותו ונתן לו את לאה ונתקיים המרמה בידו כי אח"כ שמר את הצאן שנית באשה אחרת, והוצרך לשמור בעד שתי נשים, וא"כ כבר היה הרמאות נהוג מימי אבותינו:

פסוק יד

ובנביא, ונגד מה שהוכיחו אותם על הכחש והעגלים שעשו, היו משיבים שהם צריכים אל אמצעי בינם לבין ה', שכן בעת שעשו ישראל את העגל אמרו עשה לנו אלהים כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים לא ידענו מה היה לו, שתחלה היה משה אמצעי בינם ובין ה' וכאשר נעלם משה מאתם עשו את העגל שהוא ילך לפניהם ויהיה אמצעי בינם ובין ה', ועפ"ז אמרו גם הם שהם צריכים אל העגלים שיהיו אמצעי בינם לבין ה' בקבלת השפע, והביאו ראיה שהלא **בנביא העלה ה' את ישראל מארץ מצרים**, הרי שגם יצ"מ היה ע"י אמצעי שהוא הנביא, וכן אח"כ **בנביא נשמר**, כי הנביא היה תמיד אמצעי בהגעת השפע, הרי שצריך אמצעי בהגעת הרוחניות למטה, וע"כ הם עושים את העגלים:

פסוק טו

הכעיס אפרים תמרורים, בתשובות האלה שהם דברי לצנות היורדים חדרי בטן, הכעיסו את המוכיחים ולעגו עליהם בדברי תמרורים אלה, **ודמיו**. שיעור הכתוב, **אדוניו! דמיו עליו יטוש וחרפתו ישיב לו**, כי הם הרגו את המלכים בעבור חטא ע"ז שעבדו, כמו שהרגו את בית ירבעם ובית אחאב ויתר מלכים בחטא זה, ואחר שהרגוהו שבו הם בעצמם להחזיק בעבודת הבעל והעגלים, וא"כ הלא הרגוהו ברצח ובחנם, עפ"ז יצייר המליץ, כאילו **אדוניו** שהוא המלך הנרצח עמד מקברו **ונוטש עליו את דמיו**, שמשליך את דמו הנשפך בחנם על העם שרצחוהו, **וישיב לו את חרפתו** החרפה שחרפוהו בעת רצחוהו על שעבד ע"ז, ישיב לו עתה את החרפה אל חיקו ויחרף אותו, ומעתה יספר הדברים שידבר אליו אדוניו הנרצח:

פרק יג

פסוק א

כדבר, **חרפתו ישיב לו אדוניו**. וידבר אליו לאמר, הלא **כדבר אפרים רתת** בעת שדבר אפרים (שהוא המלך שאפרים היה שבטו) לעבוד את העגלים, זה היה **רתת**. מפני חרדה ורתת, שהתירא מצד כי **נשא הוא בישראל** שמצד נשיאתו התירא פן יעלה העם ירושלים ושבו אל אדוניהם אל מלך יהודה והרגוהו, ומצד יראה זו דבר לעבוד ע"א, כנזכר אצל ירבעם (מ"א י"א) והגם שעשה זה מאונס מצד רתת ויראה, בכ"ז **ויאשם בבעל**, היה לו זאת לאשמה ונתחייב עונש **וימת**, ועי"כ המיתוהו העם:

פסוק ב

ועתה, אחר שרצחו את המלך בעבור אשם זה איך **יוסיפו לחטא**, כי עתה יגדל חטאתם ממה שהיה מקודם בהיות המלך חי, **כי עתה יעשו להם מסכה מכספם כתבונם**, שהמסכה שנעשה עד עתה לא הם עשאוהו רק המלך, ועתה יעשו להם המה. המסכה שנעשה עד עתה לא היה מכספם רק מכסף המלך, ועתה יעשוהו מכספם. המסכה שנעשה עד עתה לא היה מתבונתם ושכלם, ועתה יעשו להם כתבונם לפי הבנתם, הלא חטאם גדול יותר, כ"ז ישיב להם המלך הנרצח.

עצבים. יוסיף לצייר במליצתו נשגבות מצייר **שהעצבים** הם **מעשה חרשים כולה**, ר"ל שהעצבים נעשו במלאכת חרש וחושב עד שיש להם פה לדבר, ומצייר כי **עצבים להם אומרים** העצבים מדברים, והם אומרים אל העם שבאים לישק אותם ולכבדם, יאמרו העצבים אליהם, **זובחי אדם עגלים ישקון**? אלה שזבחו אדם, היינו שרצחו את המלך על שעבד את העגלים, איך הם עצמם ישקון את העגלים? הלא אחר שבאתם לישק את העגלים מבואר כי זבחתם אדם ורצחתם בחנם?:

פסוק ג

לכן יהיו כענן בקר, לעניין שימנע מאתם טובה וברכה אמר שיהיו דומים כענן בקר שנדמה שהוא ענן מביא גשמי ברכה והוא כלה והולך לו, וגם יהיו **כטל משכים הולך** שגם אם יקבל איזה טוב לא יאריך רק כטל שבין לילה היה ובבקר חלף הלך, ונגד שחוץ מזה עוד יביא עליהם רע בפועל ויגלם לגולה, יהיו תחלה **כמוץ יסער מגורן** שנושא את המוץ והדגן נשאר, כן יגלו הרשעים והטובים ישארו, ואח"כ יהיו **כעשן יסוער מארובה** שהרוח נושא את הכל כן יגלה את כולם:

פסוק ד
ואנכי ה' אלהיך, נגד מ"ש שאין ה' משגיח עליהם בעצמו וצריכים לאמצעי בינו ובין ה' כמ"ש ובנביא העלה ה' את ישראל ממצרים, וע"כ שמו להם את העגלים לאמצעי מובילי השפע, משיב להם **הלא אנכי ה' אלהיך מארץ מצרים** הלא משם הוצאתי אתכם בלא אמצעי, ואז **אלהים זולתי לא תדע** ר"ל לא שימצא אלהים זולתי שני לי. ואף **מושיע אין בלתי** שלא נמצא מושיע שליח מאתי להושיע כי הושעתי אתכם בעצמי בלא אמצעי:

פסוק ה
אני, וגם **במדבר** אחר שהוצאתיך ממצרים **אני ידעתיך** בהשגחתי וידיעתי למלאת כל מחסורכם **בארץ תלאבות**, שלא היה אפשר שתתקיימו רק ע"י נסים מתמידים מהמן והבאר ועמוד ענן שהיו כולם רק מאתי, כי הנסים יהיו מהאל לבדו:

פסוק ו
כמרעיתם, רק אחר שהבאתים מן המדבר לארץ מושב ושם מצאו מרעה **וישבעו**, ועל ידי **ששבעו** ע"כ **וירם לבם**, **על כן שכחוני**. כמ"ש ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך:

פסוק ז
ואהי להם כמו שחל, ר"ל טובת האל שכחו וכפרו בטובותיו, אבל הרעה הבאה עליהם הם מיחסים אותה אל ה' עד שה' נדמה בעיניהם כחיה רעה הטורפת, כשחל וכנמר כדוב וכלביא. וחשב ארבעה אלה נגד ארבע מלכיות שהשחיתו אותם, והשחל הוא מלכות בבל ואשרו, שכן דניאל ראה קדמיתא כאריה (וכמ"ש למעלה בפסוק ה' כאריה ישאג), והנמר הוא מלכות יון, ועז"א **כנמר על דרך אשור** שהוא בא על דרך א"י כי הוא לא הגלה אותם מארצם, וכמ"ש נמר שוקד על עריהם:

פסוק ח
אפגשם כדוב שכול, היא החיה השנית שראה דניאל דמיא לדוב שהוא מלכות מדי. ואז **ואקרע סגור לבם** בימי המן, שאז פתחו את לבבם ושבו בתשובה, **ואוכלם שם כלביא**, בגלות אדום שהיא החיה הרביעית אשר אכלה ומדקה ושארא ברגלה רפסה, ר"ל שבימי כל הגליות האלה נדמה להם שאני הטורף אותם ובאמת הוא טעות כי **חית השדה תבקעם**, שע"י שהסתרתי פני מהם באים עליהם חית השדה ומבקעים אותם:

פסוק ט
שחתך ישראל, מה שאתה ישראל נשחת מביתו שדי לא אני העושה זאת רק הוא שחתך, ע"י שאתה משחית דרכך זה הוא המשחית אותך ואתה משחית א"ע:

כי בי, מה שאתה חושב כי שחתך תלוי בי, הוא מצד שהייתי **בעזרך**, ועי"כ כשהחלותי להסתיר פני ממך ושלא לעזור אותך אתה נשחת, ואני הסבה לזה בשב ואל תעשה לא בקום ועשה:

פסוק י

אהי מלכך ר"ל הלא שחתך בא מצד שאין לך מלך שע"י שמרדו בהושע והלשינו אותו למלך אשור עי"כ נשחתו (כנ"ל סימן י'), אומר וכי אני אהיה מלכך? להגן בעדך בפני מלך אשור, **אפוא ויושיעך בכל עריך**, שיעורו **אפוא בכל עריך ושופטיך ויושיעך**, בקש בכל עריך ובכל שופטיך אפוא נמצא המלך שיושיעך.

אשר אמרת תנה לי מלך ושרים, ר"ל כי בימים קדמונים בימי השופטים היה ה' מלכם בראשם ומושיעם כמו שהיה בימי שמואל ואז התקבצו ויבקשו להם מלך כי מאסו במלכות שמים כמו שהתרעם עליהם שמואל ע"ז, וה' א"ל כי לא אותך מאסו כי אותי מאסו ממלוך עליהם, כי תחלה היו תחת השגחת ה' למעלה מן הטבע והם בקשו להתנהג בדרך הטבע כמו שפרשתי שם באורך, וע"כ אמר להם איך תבקש עתה שאני אהיה המלך שלך, הלא מאסת במלכותי בחרת לך מלך שיושיעך בדרך מלחמה, ואמרת תנה לי מלך ושרים, וא"כ איה הוא שיושיעך:

פסוק יא

אתן, בעת שנתתי **לך מלך** בימי שמואל היה **באפי**, כי ידעתי שסופכם להתחלק, ולעבוד את העגלים והיה זה שלא ברצוני.

ואקח בעברתי, שהושע שהיה המלך האחרון היה טוב מן המלכים אשר לפניו ולא היה ראוי שיענש מצד מעשיו רק זה היה מצד העברה הכוללת, ע"י שהיה לי עברה על הכלל (שזה גדר שם עברה) לקחתיו מכם הגם שלא חרה אפי עליו:

פסוק יב

צרור, ר"ל אפרים אינו עוזב את עונותיו רק **עונו צרור** אצלו **וחטאתו צפונה**, והוא שומר אותם ואינו רוצה לעזבם ולשוב בתשובה:

פסוק יג

חבלי יולדה יבואו לו, ממשיל את החבלים והצירים שבאו על האומה כחבלים הבאים ליולדה, שכל שיתרבו החבלים והצירים תגדל התקוה, כי תמלט את הולד מבטן המלאה ויופסקו החבלים. וכבר אמר כמליצה זאת (ישעיהו ל"ז:ג') כי באו בנים עד משבר וכח אין ללידה, שר"ל שלפי רוב החבלים נדמה שהבנים אשר בבטנה באו עד המשבר וקרובים להולד רק שהיולדה אין לה כח להוציא הבנים מרחמה ולהולידם. והנמשל שכבר רבו

הצרות והחבלים עד שידמה שהגיע הזמן שיצאו בני האומה מן המצר ויולדו להיות עם נושע בה' שזה ציור לידת האומה, רק שהיולדה חסר לה הכח העצמי שבו תדחה הטבע את העובר לחוץ, היינו שחסר לה המצות והמע"ט שעל ידם יולד העם להיות בני אל חי, ופה ימליץ שאחר שבאו להאומה חבלי יולדה, הבן אשר בבטן אינו חכם, כיתר הבנים שיש להם חכמה לצאת מן הבטן בעת הלידה ולעמוד על המשבר ששם יעמדו הבנים בעת הלידה ושם יושעו לצאת ולהולד, וז"ש **הוא בן לא חכם**, **כי עת** שהגם שהגיע העת ורגע של הלידה, והיה לו לצאת ולעמוד על המשבר ולהולד, אבל הוא **לא יעמד במשבר** ששם יולדו **בנים** ויצאו מרחם, כי ע"י שאינו חכם לא השכיל לצאת בעת הלידה ולעמוד על המשבר ונשאר כנפל בבטן אמו, והמליצה שאז היה העת שתולד האומה ותתחדש, כי כבר היה להם חבלי יולדה מרוב הצרות, רק שלא עמדו על המשבר היינו שישובו בתשובה שזה הדרך אל הלידה, וע"כ הקדים מ"ש צרור עון אפרים, שמציין את העון כדמים המותריים הצרורים בבטן המלאה ואין מניחים את הולד להולד, וכן העון והחטאת הצרור וצפון אתם עכבום מלעשות תשובה ולהולד, הגם שהיה כמו הרה תקריב ללדת תחיל תזעק בחבליה:

פסוק יד

מיד, מפרש מ"ש שהיה להם אז העת להולד, כי אני חשבתי אשר **מיד שאול אפדם** שיעשו תשובה ע"י רוב הצרות וחבלי יולדה ובזה אפדם מיד מלך אשור, **ואגאלם ממות**, ומשל השאול הוא הגלות, ומשל המות הוא ההרג שהרג בם, שחשב ה' שיצילם שלא יגלם מן הארץ וגם שלא יהרוג בם הרג רב, ובזה יולדו מחדש, אבל הם לא עמדו על המשבר ולא עשו תשובה, ועתה **אהי דבריך מות**, מסב פניו אל המות והשאול, וידבר אליו בנוכח, עתה לא די שלא פדיתי אותם מידך, כי אני אהיה מעתה הדבר שלך אתה מות! הדבר שהוא השליח שאתה שולח להמית אהיה אנכי, ר"ל אהיה השליח שלך להמיתם ולכלותם.

ואהי קטבך שאול, אתה שאול! הקטב מרירי שלך שאתה מכלה בם אנשים, אהיה אנכי, ר"ל אהיה השליח שלך להגלותם, ר"ל שלא לבד שלא אפדם כי לא עשו תשובה, עוד אכלם במות ואגלם מארצם בהשגחתי ואהיה מסייע לזה, **נוחם יסתר מעיני**, ר"ל כי הנוחם והחרטה שהיא הסבה תמיד להשיב את הגזרה הרעה, שע"י הנוחם ישיב חמה, ר"ל שע"י שיתנחמו העם על מעשיהם וישובו בתשובה ינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות, עתה יסתר נוחם ולא יבא נגד עיני, כי העם אין מתנחמים ומתחרטים על מעשיהם ואני לא אנחם על הרעה:

פסוק טו

כי הוא בין אחים יפריא, מוסב על הנוחם, הוא, הנוחם, לא ישא פרי רק בין אחים, בעת שישראל אחים ומתחברים זל"ז אז היה אפשרות אל הנוחם, והוא כי כבר התבאר שבימי הושע בן אלה הזניחו את עבודת העגלים, ובטלו את הפרדיסאות שהושיב ירבעם שלא יעלו ישראל לרגל, רק שהיו כתות שחלקו עליו מטעם זה והלשינוהו למלך אשור (כנ"ל ח' ד', י' ב' ז') וכן מבואר בדה"ב ל' שחזקיה שלח שלוחים אל השבטים שישובו אל ה' והיו משחקים עליהם ומקצתם נכנעו ויבואו לירושלים, הרי היו ביניהם אז שתי כתות, ועי"ז לא הפריא שם הנוחם פריו ולא שבו כולם בתשובה, וגם ה' לא נחם על הרעה, ועי"כ **יבא קדים** עי"ז יבא עליהם מלך אשור שבא אז עליהם מצד מזרח מעבר הירדן והלך דרך המדבר, והוא **רוח ה'** שה' שלחו עליהם **ממדבר עולה** עליהם, **יבוש מקורו** כי הוא החריב את הארץ ששם היה מקור ישראל, ועי"ז **יחרב מעינו** המעין הנמשך מן המקור שעי"כ התפזרו לארבע רוחות השמי' וחרבו מימי שפעם וקיומם והצלחתם, **הוא ישסה אוצר**, גם הוא הרוח הזה, ישסה כל אוצרותם וכל כלי חמדתם, ואין להם תקוה עוד כי אבדו ונדחו בעונם:

פרק יד

פסוק א

תאשם שומרון, כאשר שמע החוזה כי אין נוחם וה' לא ישיב את הגזרה החרוצה בלי השנות, הוא מסב פניו אל כלל ישראל, אומר להם הלא עיקר החוטא במרד ובמעל היה שומרון עיר המלוכה שהם החזיקו בעבודת העגלים והכשילו את כלל ישראל, וישראל רק נכשלו ע"י מלכי שומרון שהכשילו אותם, וא"כ הלא יש להם תקנה בתשובה, א"כ אני אומר למה יאבדו ישראל עם שומרון, ומהראוי הוא כי **תאשם שומרון** היא תשא האשמה כי היא **מרתה באלהיה** במרי ובמרד, וראוי שהיא תענש עד **שבחרב יפלו ועולליהם ירוטשו**, זה מגיע להם מצד הדין כי אין להם תקנה, אבל.

פסוק ב

שובה ישראל, אבל אתה ישראל שהם העם בכללם מבלעדי שומרון הלא אתה תוכל לשוב בתשובה, **כי כשלת בעונך**, כי אתה לא חטאת במרי ומרד, רק נכשלת ע"י המכשילים אותך שהם מלכי שומרון, והיית כשוגג וכאנוס ויש לך תקנה, והנה תחלה אמר **שובה עד ה'**, מלת עד מציין שה' עומד רחוק מהם והם צריכים ללכת אליו עד

שיגיעו עדיו, עד המקום אשר הוא שם, ר"ל שיעזבו את עונותיהם הקודמים ויתחרטו על העבר שטעו מני דרך בטעות ובאונס ומבקשים הדרך לשוב עד ה':

פסוק ג

קחו, מוסיף עוד שאחר שתגיעו עד ה' ותהיו קרובים אצלו אז תוסיפו להטיב מעשיכם להבא ולעשות תשובה מאהבה עד **שתקחו עמכם דברים** היינו ענינים שהם ידברו ויליצו יושר עליכם וילמדו עליכם זכות, שהוא מצות ומע"ט שתעשו, **ושובו** שנית **אל ה'**, והיא התשובה מאהבה, שלא יוחשבו הזדונות לשגגות רק לזכיות, ואז לא תהיה הסליחה בעבור שיוחשב אונס ושוגג ומוטעה, רק תהיה הסליחה ע"י שיראה זכיותיהם וצדקותיהם שיקחו עמהם לדבר זכות עליהם, ובזה יסלח להם הגם שיוחשב שחטאו תחלה במזיד, בראותו שאחרי שפשעו נגדו שבו לאהבתו ועבודתו בכל לב ולא מיראת העונש רק מאהבה, ואז **אמרו אליו כל תשא עון וקח טוב**, א] שתשא כל העון, לא כמו בתחלה שלא נשא את כל העון רק מקצתו כי עדיין נשאר חטא שוגג ולא נשא רק מה שיחשוב אותו כחטא שוגג, ועתה תשא אותו גם מזה הצד שתחשוב שהוא עון מזיד ובכ"ז תשא להם, וזה יהיה ע"י **שתקח טוב** שתקח לנגדו טוב המעשים והזכיות, (וגם כדברי חז"ל שהעון עצמו יתהפך לזכות ויעשה מן העונות זכיות, עד שהעון יתהפך לטוב).
ונשלמה פרים שפתינו, ר"ל כי בתחלה שלא נשא כל העון רק חשב אותו כמכשול בשוגג עדיין היו חייבים להביא פרים לקרבן על השוגג, (שהצבור שחטאו ע"י שגגת הוראה צריכים להביא פר חטאת על כל שבט ושבט) אבל עתה שתעביר גם את השוגג נשלם תחת פרי החטאת בדברים שנאמר בשפתינו, ומפרש מה הן הדברים שיאמרו בשפתותיהם.

פסוק ד

אשור נאמר אליך בשפתותינו, שמעתה לא נבטח עוד על דבר זולתך, לא על אשור שבטחו בו מלכי ישראל בצר להם, כי **אשור לא יושיענו**, ולא נבטח על מצרים שנתנו לנו סוס ורכב שנלחם בכחנו, כי **על סוס לא נרכב**, ולא נבטח עוד על הפסילים והמערכת, כי **לא נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו**, כי רק בך נבטח, מצד שידענו **אשר בך ירוחם יתום**, שמי שאין לו שום עוזר וסומך מצד הטבע אתה תרחם עליו מצד רחמיך וכן אחר שאין לנו בטחון ותקוה על שום דבר נמצא רחמים אצלך:

פסוק ה

ארפא, ה' משיב להם, אני **ארפא** תחלה את **משובתם**, מדמה השובבות שלהם כמכה דבוקה בם, וארפא את המכה, שע"י התשובה ירפאו ממכתם, ואח"ז **אהבם נדבה** אשוב

לאהבה אותם, שלא לבד שאשא להם את העבר כי אאהב אותם וזה אעשה מצד נדבת לב, אחר **כי שב אפי ממנו**, היינו מן משובתם, שעד עתה חרה אפי על משובתם וע"י שישוב אפי אשוב לאהבה אותם:

פסוק ו

אהיה כטל לישראל יפרח כשושנה כבר הביאו בספורי הטבע כי יש שושנה הנקראת שושנת יריחו, שאינה נשרשת בקרקע והרוח נושאה לארצות רחוקות דרך מדבריות והיא מתלחלחת מן הטל ופורחת וגדלה בהוד והדר, והוא משל לישראל הנישאים ע"י הרוח ממקום למקום גולים ומטולטלים, וה' הוא הטל המחיה אותם בגלותם, והיא פורחת ביופי והוד כשושנה.

ויך שרשיו כלבנון, ר"ל והגם שהכה את שרשיו שהיו נשרשים תחלה בארצם בחוזק כלבנון, שהארזים נשרשים בעומק, והשרשים האלה הכו ונעקרו ממקומם, ואין להם שורש ומקום קבוע, בכ"ז הגם שהכו השרשים.

פסוק ז

ילכו יונקותיו, שהם ענפים הרכים שעולים מן הארץ אצל השרשים הם ילכו ויתפשטו, ר"ל הבנים שיהיו באחרית הימים שהם היונקות שעלו אחרי השרשים הקדמונים שהכו ונתבטלו הם יהיו לעצים רעננים נושאי פרי, **ויהי כזית הודו** שהזית יתן שמן למאור, כן יאירו פרים באור ה', והזית עלהו רענן בקיץ ובחורף וכן יתמידו בהצלחתם בכל הזמנים, **וריח לו כלבנון** ועדן יהיה להם ריח הלבנון שהיא הקדושה והטהרה המתיחסת אל הלבנון שהוא בא"י מקום הטהרה והקדושה:

פסוק ח

ישובו, ומהם **ישובו** אלה שירצו להיות **יושבי בצלו** ר"ל בצל הלבנון, נבא שרבים מן הגולים ישובו לשבת בארץ ישראל ויקבעו דירתם בארץ הקדושה בצל הלבנון, והם **יחיו דגן** שיהיה להם שם דגן ללחם ביתם.

ויפרחו כגפן המתפשט למרחוק כי ירבו ויפרו שמה ויעשו פרי ותנובה.

זכרו, ר"ל זכרו של לבנון יהיה **כיין לבנון**, שגם אלה שלא ישובו לישב בצל הלבנון ולדור בא"י יזכרו תמיד בהלבנון כמו שזוכרים את היין של לבנון הטוב מאד ולא ימוש זכרונו מלב השותהו, כן יזכרו ההר הטוב והלבנון בכל תפלותיהם ויעלו את ירושלים על ראש שמחתם:

פסוק ט

אפרים, גם אפרים שהם עבדו ע"ז תחלה, יאמר אז **מה לי עוד לעצבים**, ויכיר שאין בה ממש.

אני עניתי ואשורנו, ואז אענה אותם על תפלותיהם ואשגיח עליהם מרחוק בהשגחתי, ומפרש מה שיענה להם, יאמר אליהם **אני כברוש רענן** אני דומה כברוש שענפיו רבים ומתפשטים ועליו רעננים תמיד עד שהיושב תחתיו ימצא מחסה מחום השמש ומסתור מזרם וממטר כי כן החוסה בי ימצא מחסה מכל פגעי הזמן בכל עת ובכל זמן, ולא תדמה שאני כברוש שאינו נושא פירות. כי **ממני פריך נמצא**, הפירות שנמצאים אצלך הם ממני, ר"ל שאני המשפיע גם את הטוב הגשמי והרוחני. ופריי פרי עץ חיים:

פסוק י

מי חכם החכמה היא המקובלת, והבינה היא מה שאדם מוציא דבר מתוך דבר. ויוכל האדם להבין מתוך בינתו גם בדברים שאין לו קבלה מרבותיו, כמו ההיקשים השכליים שיעשה האדם עפ"י הדברים הבנוים על המושכלות ראשונות והמוחשות, אמנם בדבר שאין לשכל מבוא בהם, כמו לדעת הנהגת ה' והשגחתו וכל עניני האלהות א"א שיבינם האדם משכל אם לא יש לו הקדמות מקובלות שקבל בדרכי החכמה כמו הפנת התוריות והאמונות שקבל מפי הנביאים, ואז יוכל להבין דבר מתוך דבר מדברים שקבל בחקי החכמה, וז"ש **מי חכם ויבן את אלה**. וכבר התבאר אצלנו שאין על חקי החכמה מופתי הדעת, כי גדר הדעת הוא דבר שיש לו בו ידיעה ברורה, כמו דברים שהשיג בחישיו, אבל חקי החכמה לא ידעם מעצמו רק מי שהוא נבון וחקר בחקי החכמה להבין דבר מתוך דבר הוא יגיע בם לכלל דעת שידע ידיעה ברורה, ועז"א **נבון וידעם**, והוא **כי ישרים דרכי ה'**, שכל התלונת שמתלוננים על ההשגחה ממה שרואים צדיק ורע לו ורשע וטוב לו שידמה לנו רוע הסדר בהנהגה ושאין השגחה ושכר ועונש, מי שהוא מקובל בחקי החכמה שה' משגיח ושדרכיו טוב וחסד ורחמים אז יבין וידע שדרכי ה' מצד עצמם המה ישרים, ושרוע הסדר הנדמה לנו הוא מצד המונהגים, שהפושעים יכשלו בהדרכים הישרים מצד שלא ייטיבו צעדיהם בדרך הישר ובכ"ז אין חסרון בהדרך, רק בההולכים שאינם מישרים צעדיהם ללכת בדרכי יושר, אבל **הצדיקים הם ילכו** ולא יכשלו, ואמר זה נגד המתלוננים על הגלות ועל עונשי ה' את עמו שנראה כאילו עזבם אל המקרה וההפקר, שהחכמים והמבינים ידעו שהכל הוא בהשגחה ודרכי ה' ישרים צדיק וישר הוא: